

KOSKE
Keski-Suomen sosiaalialan
osaamiskeskus

SOLA 2.0

-LASKENTATYÖKALUN KÄYTTÖKOKEILU JA ESITTELY

”SOSIAALITYÖN SILMIN”

Hannele Salminen

Harjoitteluraportteja 13

Julkaisija

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Harjoitteluraportteja 13

Osoite

Matarankatu 6
40100 Jyväskylä

koskeverkko.fi

Jyväskylä 2023

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
1.1	Sote-uudistus	4
1.2	Keski-Suomen hyvinvointialue	6
1.3	Jyväskylä	7
1.4	Kehittämistyön tavoite	10
2	SOLA 2.0-LASKENTATYÖKALUN ESITTELY	12
2.1	Sola-hanke ja taustoitus tiedolla johtamiseen ja vaikuttamiseen	12
2.2	Sola 2.0-laskentatyökalun teoreettista viitekehystä tiivistetysti	13
2.3	Sola 2.0-laskentatyökalun laskentalogiikka	14
3	SOVELLUSESIMERKKI JYVÄSKYLÄN KAUPUNGIN YMPÄRISTÖÖN – SOSIAALITYÖN NÄKÖKULMA	17
3.1	Sovellusesimerkki yksi – ilmiöstä aiheutuneet seuraukset ja kustannukset	17
3.2	Ilmiön ehkäisemiseksi tehtävät toimenpiteet ja niiden taloudelliset vaikutukset päätöksenteossa	19
3.3	Johtopäätökset esimerkistä	23
4	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	26
4.1	Tiedolla johtaminen	26
4.2	Digitaalisuus ja dashboard-ajattelu	27
4.3	Tiedon tarkkuus ja hyödynnettävyys	27
4.4	Lopuksi	28
	LÄHTEET	30
	LIITTEET	32
	Liite 1. Sola 2.0-laskentatyökalun sanastoa	32
	Liite 2: Johtopäätöksiä käyttökokeilusta Sola 2.0 laskentatyökalu Excel-muodossa	34

1 JOHDANTO

Kustannusvaikuttavuus on yksi sosiaali- ja terveyspalvelujen keskeisistä kehittämistavoitteista palvelujen saatavuuden ja alueellisen tasa-arvoisuuden rinnalla (Suomen kestävän kasvun ohjelma – elpymis- ja palautumissuunnitelma 2021). Yhteiskunnan **sosiaalisen laadun** arviointi, hyvinvoinnin vahvistaminen ja kustannukset (Sola) -hankkeen tavoitteena on kehittää edelleen yhteiskunnan sosiaalisen laadun seurantaan kehitettyä Sola-laskentatyökalua ja suunnata sen painopistettä hyvinvoinnin vahvistumisen ja edellytysten mittaamiseen kustannusvaikuttavuus huomioiden. Laskentatyökalu on suunnattu hyvinvointialueiden ja kuntien hyvinvointijohtamisen ja päätöksenteon tueksi. (Sola-hanke.)

Tämän raportin taustalla olevan kehittämistyön tavoitteena oli toteuttaa Sola 2.0 -laskentatyökalun käyttökokeilu ja pilotoida työkalua sosiaalityön näkökulmasta. Lisäksi tavoitteena oli tuottaa tiivis työkalun esittely ja perehdytysmateriaali powerpoint-muotoon, sekä ideoita työkalun käyttötarkoituksiin sosiaalialalle. Työkalua on tarkasteltu sosiaalityön silmin myös pohtimalla sen antia rakenteelliselle sosiaalityölle.

Kehittämistyö tehty osana Jyväskylän yliopiston sosiaalityön maisterivaiheen opintojen harjoittelua Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Koskessa. Käyttökokeilu on tehty yhteistyössä Yhteiskunnan **sosiaalisen laadun** arviointi, hyvinvoinnin vahvistaminen ja kustannukset (Sola) -hankkeen kanssa kesällä 2023. Koske on hankkeen yhteistyökumppani.

Raportti koostuu neljästä luvusta. Ensimmäisessä luvussa tehdään lyhyt katsaus sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän uudistukseen, käyttökokeilun viitekehyksenä olevaan Keski-Suomen hyvinvointialueeseen ja Jyväskylän kaupunkiin. Luvun lopussa täsmennetään kehittämistyön tavoite. Toisessa luvussa esitellään Sola 2.0 -laskentatyökalu, sen teoreettinen tausta ja toimintalogiikka. Kolmannessa luvussa kuvataan laskentatyökalun käyttökokeilun toteutus ja viimeisessä, neljännessä luvussa kootaan kokeilun johtopäätökset ja opit.

1.1 Sote-uudistus

Sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän uudistaminen on ollut yleisessä keskustelussa ajankohtainen aihe yli kymmenen vuoden ajan, useiden hallitusten aikana. Sote-uudistus hyväksyttiin eduskunnassa kesäkuussa 2021 (EV 111/2021) ja päätöksen mukaan vastuu sosiaali- ja terveydenhoitopalveluista sekä pelastustoimen järjestämisestä siirtyi kunnilta 1.1.2023 perustettaville 21 hyvinvointialueelle (poikkeuksena Helsingin kaupunki). Uudistuksen taustalla olivat jo pitkään tiedossa olleet ongelmat, kuten esimerkiksi kuntapohjaisten palvelujen rahoitus- ja järjestämismallin kyvyttömyys turvata riittävät ja yhdenvertaiset sosiaali- ja terveyspalvelut koko maassa. Suomen huoltosuhde-ennuste tulee nousemaan arvioiden mukaan vuoden 2021 luke-
masta 62,9 vuoteen 2040 mennessä 67,3:een (väestöennuste 2023), joka osaltaan kuormittaa jo ennestään kuormittunutta sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämistä, rahoittamista ja johtamista tulevaisuudessa.

Sote-uudistuksen tavoitteiksi on kirjattu

1. yhdenvertaisten ja laadukkaiden sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen palvelujen tuottaminen asukkailleen hyvinvointialueella,
2. parantaa palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta,
3. **kaventaa terveys- ja hyvinvointieroja,**
4. turvata ammattitaitoisen työvoiman saantia,
5. vastata paremmin ikääntymisen ja syntyvyyden laskun aiheuttamiin haasteisiin sekä
6. **hillitä kustannusten kasvua** (Mikä soteuudistus 2023).

Uudistuksen taustalla on ajatus kuntia suuremmista ja vahvemmissa itsehallinnollisista hyvinvointialueista, jotka hyvin johdettujen osaamisten ja pääomien avulla pystyisivät vastaamaan asukkaidensa palvelutuottamisen tarpeisiin tuottavasti, vaikuttavasti ja tehokkaasti. Merkittävä osuus rahoituksesta tulee valtiolta hyvinvointialueen erityispiirteisiin pohjautuen mahdollisten asiakas- ja käyttömaksujen lisäksi. Noin 80 % yleiskatteisesta rahoituksesta perustuu kunkin hyvinvointialueen palvelutarpeeseen ja siitä johdettuihin palvelutarvekertoimiin. Tämän palvelutarpeisen rahoituksen tavoitteena on yhdenvertaisuuden toteutuminen. Rahoitusmallit voidaan jakaa kolmeen eri osa-alueeseen: terveydenhuolto, sosiaalihuolto ja vanhustenhuolto. Sairastavuus-indikaattorin lisäksi rahoitusmalleissa on huomioitu palvelujen käyttöön vaikuttavat demografiset ja sosioekonomiset piirteet kullakin hyvinvointialueella. (Hyvinvointialueiden sote-palvelujen tarveperustainen rahoitus 2023.) Huomionarvoista on lisäksi se, että hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kerroin (HYTE-kerroin) on yksi rahoitukseen vaikuttava tekijä, joka sisältää erilaisia terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen liittyviä indikaattoreita (Kysymyksiä ja vastauksia rahoituksesta 2023). **HYTE- kertoimen** avulla uudessa rahoitusmallissa kannustetaan palvelujen tarveperustaisen rahoituksen lisäksi vahvasti **kunnan asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen ja elämänlaatuun** ja samalla **sote-kustannusten voimakkaan kasvun hillitsemiseen ja kestävään kasvuun.**

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL jatkaa oikeudenmukaisen rahoitusmallin kehittämistä erilaisten tietojen lisääntyessä ja tarkentuessa, linkittyen tulevaisuuden sote-järjestelmän kehittämiseen ja tutkimiseen. Sosiaalihuollon hoitorekisteri on merkittävin sosiaalihuollon palveluista tietoa tarjoava tietolähde tarveperustaisessa laskennassa. Keski-Suomen hyvinvointialueella esimerkiksi 13–18-vuotiaiden sosiaalihuollon palvelutarvekerroin on 80,71 ja koko maan vastaava arvo on 78,79, näin ollen Keski-Suomen hyvinvointialueella rahoitustarve on n. 2,4 % suurempi koko maan keskiarvoon nähden. Ja vastaavasti 7–12-vuotiailla arvo on 4,08 verrattuna koko maan arvoon 4,0 eli 2 % suurempi. (Hyvinvointialueiden sote-palvelujen tarveperustainen rahoitus 2023.) Sosiaali- ja terveysmenojen on SOME-mallin (sosiaali- ja terveydenhuoltomenojen kasvua ennustava sosiaalimenojen analyysimalli) avulla arvioitu kasvavan vuoteen 2040 mennessä 17,3 Mrd. €:sta 22,7 Mrd. €:oon (n. + 30 %), suurimpana syynä vanhusväestön kasvu ja heille suunnatun palvelutarpeen kasvu (SOME-mallin arvio sosiaalipalvelujen ja terveydenhoidon kustannuksista 2023). Vanhushuollon kustannusten kasvu johtaa siis entistä vaativampaan muiden sote-osa-alueiden tehokkaaseen ja vaikuttavaan palvelujen tuottamiseen niukkojen resurssien kilpailussa.

1.2 Keski-Suomen hyvinvointialue

Keski-Suomen hyvinvointialueen strategiakausi ulottuu vuoteen 2030. Strategisena visiona eli tahtotilana on, että keskisuomalaisten asukkaiden kokemus omasta hyvinvoinnista, terveydestä ja turvallisuudesta tulee olemaan maan kärkiluokkaa. Lisäksi tahtotilana on, että hyvinvointialue on saavuttanut vetovoimaisen aseman asukkaiden, työntekijöiden ja yritysten näkökulmista. Missiona eli toiminnan ydinajatuksena on edistää hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta Keski-Suomessa **vaikuttavasti ja laajalla yhteistyöllä**. Strategisia menestystekijöitä hyödyntämällä, kehittämällä ja johtamalla uskotaan asetettujen tavoitteiden saavuttamiseen strategiakaudella. Keski-Suomen hyvinvointialueen strategisiksi menestystekijöiksi nimetään seuraavat:

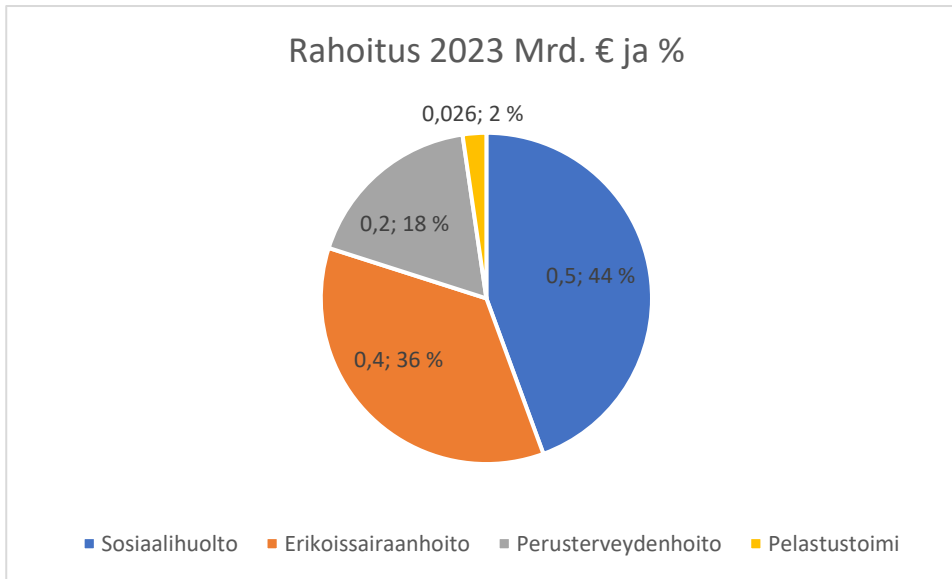
1. Ihmislähtöiset ja kustannusvaikuttavat palvelut-saumaton palvelujen yhteensovittaminen,
2. Sujuva ja saumaton kumppanuus,
3. Hyvinvoiva, osaava ja osallistuva henkilökunta,
4. Aktiiviset ja osallistuvat asukkaat sekä toimivat, ennaltaehkäisevät palvelut,
5. Vankka tietopohja ja systemaattinen tiedon hyödyntäminen sekä
6. Toiminnan tavoitteellinen kehittäminen ja uudistaminen.

Toiminnan tavoitteiksi on kirjattu

1. vaikuttavuus ja kustannustehokkuus,
2. palvelujen yhdenvertaisuus, saatavuus ja saavutettavuus,
3. keskisuomalaisten hyvinvointi- ja terveyserojen kaventuminen sekä
4. keskisuomalaisten vahvistunut kokemus omasta terveydestä, hyvinvoinnista ja turvallisuudesta.

Tavoitteet noudattavat sote-uudistukselle valtakunnallisesti asetettuja linjauksia. (Keski-Suomen hyvinvointialue 2023.)

Keski-Suomen hyvinvointialueella on n. 270 000 asukasta 22 kunnassa. 65 vuotta tai yli olevien asukkaiden osuus on noin 24 % kaikista asukkaista. Hyvinvointialueen rahoitus vuodelle 2023 on noin 1,3 Mrd. €, joka jakaantuu sosiaalihuollon n. 0,5 Mrd. € (44 %), erikoissairaanhoidon 0,4 Mrd. € (36 %), perusterveydenhoidon 0,2 Mrd. € (18 %) ja pelastustoimen 0,026 Mrd. € (2 %) kesken. Talousarvion määrärahat jakaantuvat kolmelle suurimmalle toiminnolle seuraavasti: sairaalapalvelut (28 %), laaja-alainen sosiaali- ja terveystyökeskus (19 %), koti- ja asumispalvelut (19 %). Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen osuus on 9 %. (Keski-Suomen hyvinvointialue 2023.)

Kuva 1. Keski-Suomen hyvinvointialueen rahoitus 2023. (Keski-Suomen hyvinvointialue 2023).

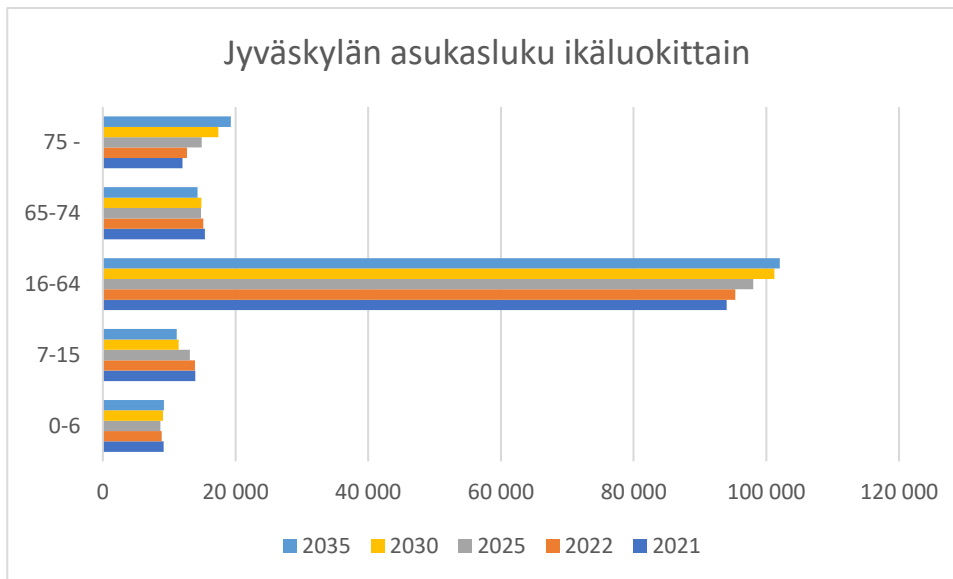
Keski-Suomen maakunnan sote-nettokustannukset olivat Manner-Suomen keskiarvotasolla €/asukas vertailussa. (Kuntien sosiaali- ja terveystoiminnan nettokustannuksia vuonna 2020).

Hyvinvointiohjelman painopisteissä halutaan korostaa mm. luonnon mahdollisuuksia hyvinvoinnin ja terveyden tukemisessa erilaisin keinoin yhteisöllisyyden vahvistamiseksi, yksinäisyyden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Vaikuttavuusmittareina käytetään luontosuhteen vahvistamista, luonnon hyöty- ja virkistyskäytön lisäämistä sekä yhteisöllisyyden vahvistamista ja yksinäisyyden vähenemistä. Lähiluonnon terveyttä edistävät vaikutukset ulottuvat niin fyysiseen, psyykkiseen kuin sosiaaliseen hyvinvointiin. (Keski-Suomen hyvinvointiohjelma.)

1.3 Jyväskylä

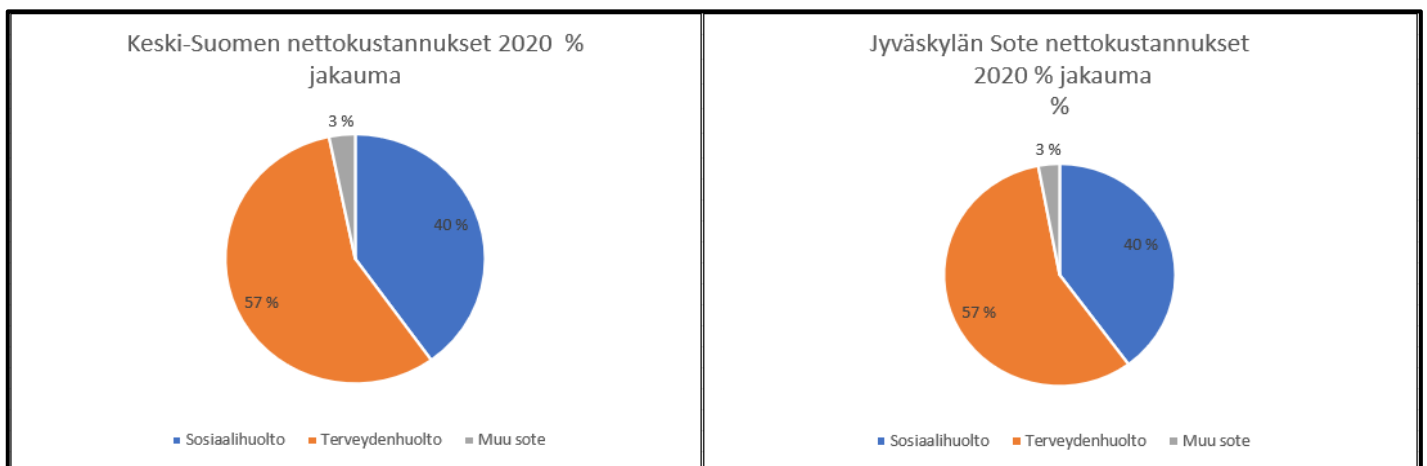
Jyväskylän asukasluku oli vuoden 2022 lopussa 145 887, joista yli 65 vuotta täyttäneitä 19 % eli Keski-Suomen hyvinvointialueen keskimääräistä lukua vähemmän (24 %). Ikärakenteen ennustetaan muuttuvan Suomelle tyypilliseen suuntaan myös Jyväskylässä väestön ikääntymisen ja syntyvyyden laskun takia: lasten ja nuorten osuus tulee laskemaan 15 %:sta 13 %:iin

(- 2 366 as.) ja yli 65 vuotta täyttäneiden osuus tulee nousemaan 19 %:sta 22 %:teen (+ 5 757 as.).

Kuva 2. Jyväskylän asukasluku 2021–2035 luokittain (Tilastotietoa Jyväskylästä 2023).

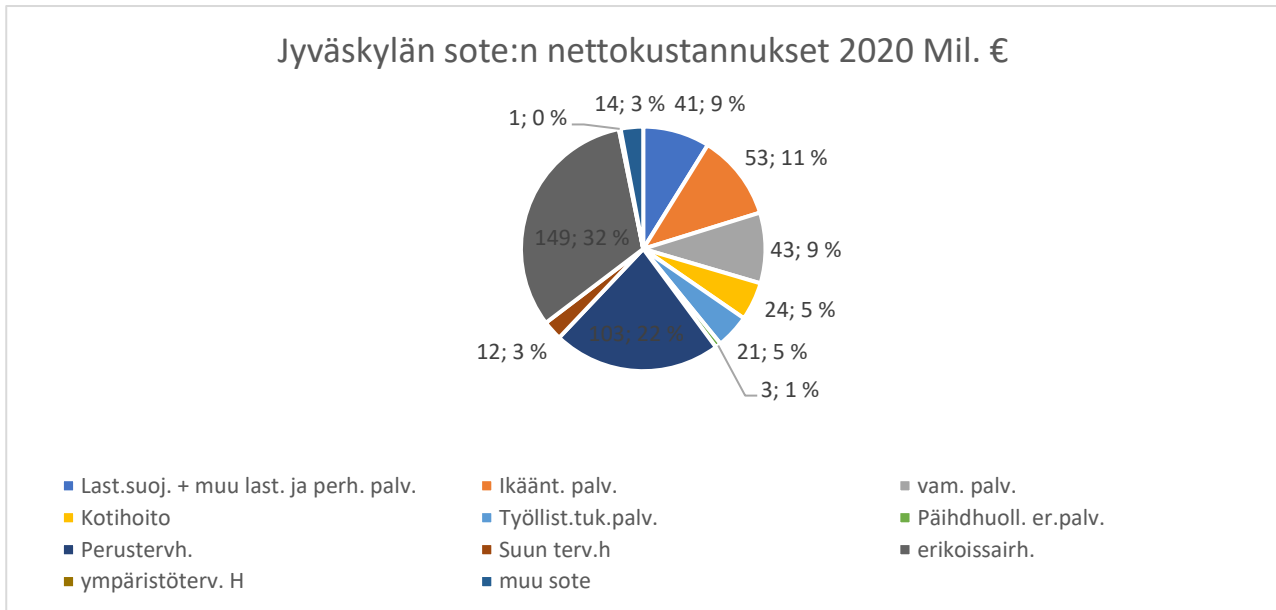
Jyväskylässä sote-kustannukset vuonna 2020 ovat jakaantuneet Keski-Suomen maakuntaan verrattuna prosentuaalisesti samalla tavalla.

Kuva 3. Keski-Suomen maakunnan ja Jyväskylän sote:n nettokustannukset (Kuntien sosiaali- ja terveystoiminnan nettokustannuksia vuonna 2020).

Kuvassa 4 on eritelty Jyväskylän sote-nettokustannukset vuodelta 2020. Niistä suurin osuus tuli erikoissairaanhoidosta, eli noin kolmannes. Toiseksi suurimpana menoeränä Jyväskylässä on perusterveydenhoito ja kolmantena ikääntyneiden palvelut.

Kuva 4. Jyväskylän sote:n nettokustannukset (Kuntien sosiaali- ja terveystoiminnan nettokustannuksia vuonna 2020).

Taulukko 1 kuvaa Keski-Suomen maakunnan ja Jyväskylän sote-nettokustannusten jakaumaa euroina ja prosentteina. Jyväskylän osalta voidaan havaita, että perusterveydenhuollon kustannusten osuus on alhaisempi suhteessa erikoissairaanhoidon. Ikäntyneiden suurempi osuus Keski-Suomen maakunnassa suhteessa Jyväskylään heijastuneen ikäntyneiden palvelujen merkittävämpänä osuutena Keski-Suomen maakunnan kustannusjakaumassa.

Taulukko 1. Jyväskylän ja Keski-Suomen maakunnan sote-nettokustannukset (Kuntien sosiaali- ja terveystoiminnan nettokustannuksia vuonna 2020).

Toiminto	Mrd. €	K-S	K-S	JKL	JKL
Lastensuojelu + muut lasten ja perheiden palvelut	77,5	8 %	41,2	9 %	
Ikäntyneiden palvelut	131,7	13 %	52,8	11 %	
Vammaispalvelut	99,5	10 %	43,4	9 %	
Kotihoito	59,0	6 %	23,5	5 %	
Työllistymistä tukevat palvelut	27,9	3 %	21,0	5 %	
Päihdehuollon erityispalvelut	10,9	1 %	3,5	1 %	
Perusterveydenhuolto	183,1	18 %	103,2	22 %	
Suun terveydenhuolto	24,5	2 %	12,1	3 %	
Erikoissairaanhoido	363,7	36 %	149,5	32 %	
Ympäristöterveydenhuolto	3,9	0 %	1,0	0 %	
Muu sote	32,9	3 %	13,8	3 %	
	1 015	100 %	465	100 %	

Jyväskylän kaupungin strategiseen missioon edistää kuntalaisten hyvinvointia, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä nojautuu myös Jyväskylän hyvinvointisuunnitelma kaudelle 2023–2026. Sote-uudistuksen myötä hyvinvoinnin ja terveyden ennaltaehkäisevä työ tulee painottumaan entisestään kunnan tehtävänä. Hyvinvointisuunnitelma tähtää systemaattiseen hyvinvointityöhön

kehittämiseen ja johtamiseen. Hyvinvointisuunnitelman lisäksi Jyväskylässä on muita lakisääteisiä suunnitelmia, jotka kohdistuvat erityisesti lapsiin ja nuoriin. Koko hyvinvointisuunnitelman painopistealueiksi nousivat kaupungin toimijoiden, asukkaiden, järjestöjen ja muiden yhteistyökumppaneiden avulla seuraavat neljä painopistealuetta:

1. **eriarvoisuuden vähentäminen ja yhdenvertaisuuden lisääminen,**
2. mielenterveyden vahvistaminen,
3. vahvat peruspalvelut ja
4. **tiedolla johtaminen** (esim. tiedolla johtamiseen liittyvän yhteistyön vahvistaminen, tarkoituksenmukaisten mittareiden asettaminen, osaamisen lisääminen).

Konkreettisten toimeenpanosuunnitelmien vaikuttavuutta tullaan seuraamaan kohderyhmittäin. Esimerkiksi ikäryhmittäin kohderyhmät on jaettu **1. lapset, varhaisnuoret ja lapsiperheet, 2. nuoret, nuoret aikuiset,** 3. työikäiset ja 4. ikääntyneet. (Hyvinvointisuunnitelma 2023.)

Lasten ja nuorten eriarvoistumista ja syrjintää ehkäisevinä hyvinvointisuunnitelman toimenpiteinä halutaan Jyväskylässä panostaa esimerkiksi sosiaaliseen eriarvoisuuden vähentämiseen koulutuksen avulla, vahvistamalla terveellisiä ja turvallisia elinoloja, yhteisöllisyyttä ja osallisuutta, tukemalla nuorten työllistymistä, varmistamalla tarvittavien palvelujen saatavuus, saavutettavuus ja laatu, sekä kannustamalla asukkaita terveisiin elämäntapoihin ja fyysiseen aktiivisuuteen. Mielenterveyden vahvistamisen painopistealueella lasten ja nuorten mielenterveys on oma osa-alue. Erityisesti nuorten tyttöjen kohdalla kehityksen on havaittu olevan huolestuttavaa. Konkreettiset vahvistavat työkalut tulevat olemaan mm. yksilöllisen toimijuuden vahvistaminen osallistamisella, mielenterveyttä suojaavien tekijöiden vahvistaminen (kuten esim. **so-siaaliset suhteet, tuki koulussa ja opinnoissa, harrastukset**), varhaisen tuen mahdollistaminen sekä riskitekijöiden (kuten esim. **yksinäisyys, oppimisvaikeudet, koulukiusaaminen**) vähentäminen. Lisäksi haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien toteutumisen turvaaminen on osa laajempaa kansainvälistä UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -toimintamallia. (Hyvinvointisuunnitelma 2023.)

1.4 Kehittämistyön tavoite

Kehittämistyön tavoitteena on toteuttaa Sola 2.0 -laskentatyökalun käyttökokeilu ja pilotoida työkalua sosiaalityön näkökulmasta. Lisäksi tavoitteena on tuottaa tiivis työkalun esittely ja perehdytysmateriaali powerpoint-muotoon, sekä ideoita työkalun käyttötarkoituksiin sosiaalialalle. Luvussa 2 on lyhyesti esitelty Sola 2.0 -laskentatyökalun teoreettista taustaa sekä toimintalogiikkaa. Laskentatyökalun kehittäminen linkittyy moneen ajankohtaiseen teemaan ja kansallisen tason kehityshankkeeseen, joissa myös Keski-Suomen osaamiskeskus Koske on mukana erilaisin painotuksin. Esimerkiksi Suomen kestävän kasvun ohjelma on EU-rahoitteinen, sosiaali- ja terveysministeriön osaltaan koordinoima hanke, jonka tavoitteena on mm. ohjelman neljännen pilarin mukaisesti **vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuutta, edistää alueellista tasa-arvoisuutta sekä lisätä kustannusvaikuttavuutta** (Suomen kestävän kasvun ohjelma – elpymis- ja palautumissuunnitelma 2021). Keski-Suomen hyvinvointialueella tavoitteena on esim. kustannusvaikuttavuuden lisääminen vahvistamalla sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuutta, kehittää hoitoja ja palveluita heikoimmassa asemassa oleville, sekä sujuvoittaa paljon palveluita tarvitsevien asiakkaiden palveluprosesseja.

Hankkeen tuottavuusohjelman talouden suunnittelun, seurannan ja raportoinnin kärjen tavoitteena on mm. rakenteellisen sosiaalityön raportoinnin kehittäminen.

Rakenteellinen sosiaalityö kuuluu hyvinvointialueen lakisääteisiin sosiaalihuollon tehtäviin. Rakenteellisella sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittämistä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämistä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Sosiaalihuoltolain 1301/2014 §:n 7 ensimmäisen momentin mukaan rakenteellinen sosiaalityö velvoittaa hyvinvointialueet varmistamaan sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottamisen asiakkaiden tarpeista ja niiden **yhteiskunnallisista yhteyksistä** sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista.

Vuodesta 2015 lähtien sosiaalialan osaamiskeskusten toteuttamien valtakunnallisten Kansa-koulu-hankkeiden tavoitteena on ollut sosiaalihuollon kirjaamisosaamisen kehittäminen. Viimeisin Kansa-koulu 5 -hanke käynnistyi vuoden 2023 alussa ja on osa em. Suomen kestävä kasvun ohjelmaa. Hankkeen tavoitteena on luoda pysyviä toimintamalleja sosiaalihuollon kirjaamisen kehittämiseen ja jalkauttaa kansallisia lakisääteisiä vaatimuksia, määräyksiä ja ohjeita toimijoille. Lisäksi tavoitteena on, että uusille hyvinvointialueille muodostuu hankkeen myötä kirjaamisen kehittämisen rakenteet sekä oppimista ja kehittämistä tukevat verkostot. Hankkeen avulla valmistaudutaan myös mittavaan **1.9.2024 vaiheittain voimaan tulevaan valtakunnallisesti yhtenäisten asiakasasiakirjarakenteiden käyttöönottoon sosiaalihuollossa**. (Kansa-koulu 5, 2023.)

Sosiaalityötä koskee kirjaamisvelvoite (254/2015 § 4; SHL 1301/2014 § 7), joka velvoittaa työntekijää aina asiakassuhteen alkamisesta sen päättymiseen saakka. Sosiaalihuollon kirjaaminen muodostaa tärkeän **perustan tiedolla johtamiselle**. Kehittämällä tarvittavaa osaamista laadukkaana ja monipuolisen tiedon tuottamiselle sekä tiedon hyödyntämiselle luodaan tiedolla ja osaamisella **arvoa organisaation päätöksenteolle**. Valtakunnallisesti yhtenäisten asiakasasiakirjarakenteiden käyttöönotto sosiaalihuollossa tarkoittaa merkittävää askelta kirjatun asiakastiedon **toisiokäyttöön** eli kertaalleen järjestelmään kirjatun tiedon uudelleenkäyttämiseen erilaisiin tilastointi- tai seurantatarkoituksiin poimimalla tai lajittelemalla tietoa tietojärjestelmien avulla eri tavoin. Asiakkaiden sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia on usein myös vaikeaa erotella toisistaan, jolloin laadukkaana, tehokkaan ja vaikuttavan asiakasprosessin näkökulmasta olisikin tärkeää, että kirjaamisen rakenteet tukisivat tulevaisuudessa paremmin myös moniammatillisuutta. Mitä laadukkaampaa tietoa pystytään tuottamaan jatkossa sosiaalihuollon piirissä terveydenhuollon ja muiden moniammatillisten toimijoiden lisäksi, sitä tarkempaa tietoa tullaan saamaan myös tulevaisuudessa asiakaslähtöisempien, vaikuttavimpien ja kustannustehokkaiden palvelujen tuottamiseksi. Sola 2.0 -laskentatyökalun kehittäminen niveltyy vahvasti edellä mainittujen hankkeiden tavoitteisiin ja esimerkiksi tuottavuusohjelman kärkiajatteluun.

2 SOLA 2.0-LASKENTATYÖKALUN ESITTELY

2.1 Sola-hanke ja taustoitus tiedolla johtamiseen ja vaikuttamiseen

Sola-hanke eli Yhteiskunnan sosiaalisen laadun arviointi, hyvinvoinnin vahvistaminen ja kustannukset on 1.5.2022–31.10.2024 ajanjaksolle sijoittuva sosiaali- ja terveysministeriön terveyden edistämisen määrärahoista rahoitettu hanke. Sola-hanketta koordinoi Keski-Suomen hyvinvointialue, joka toteuttaa hanketta yhteistyössä Sosped Keskus Oy:n ja Itä-Suomen yliopiston Vaikutavuuden talon kanssa. Projektipäällikkönä toimii Andra Aldea-Löppönen. Laskentatyökalun avulla kuntien ja hyvinvointialueiden on mahdollista mallintaa erilaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden taloudellisia vaikutuksia ja ilmiöihin kohdistettavien toimenpiteiden vaikutuksia. Eri ilmiöitä sekä valittuja toimenpiteitä koskevat taloudelliset arviot on tehty julkistalouden näkökulmasta kunnan ja hyvinvointialueen tasolla. Sola-hankkeessa tuotetun laskentamatriisin tavoitteena on tukea ja vahvistaa kokonaisvaltaista hyvinvoinnin tarkastelua. Tavoitteena on laajentaa laskentamatriisin käyttö vuoden 2024 aikana osaksi tietojohdamisen kansallisia käytäntöjä. (Sola-hanke 2023.)

Sosiaalihuoltolakiin (1301/2014) ja terveydenhuoltolakiin (1326/2010) on kirjattu vaade monitoimijuudesta ja yhteistyöstä eri ammattitahojen kesken. Monitoimijainen yhteistyö perustuu tietoperustaiseen työskentelytapaan eli erilaisten tietoperusteiden kokoamiseen, kykyyn hallita ja jakaa tietoa sekä erityisesti jalostaa sitä erilaisiin päätöksentekotarpeisiin uudella tavalla parempien päätösten aikaansaamiseksi. (Leinonen 2023.) Tietojohdaminen vaatii sekä tiedon johdamista että tiedolla johdamista. Tiedon johdamisella tarkoitetaan mm. tiedon rikastuttamisprosessia ja eksplisiittisen tiedon levittämistä usein erilaisten IT-pohjaisten sovellusten avulla. Tiedolla johdamisella tarkoitetaan taas asennetta, osaamista ja kyvykkyyttä hyödyntää tietoa päätöksenteossa. (Aldea-Löppönen 2023.)

Tietoperustaisuus ja tietojohdaminen liittyvät kiinteästi vaikuttavuuteen. Toiminnan vaikuttavuutta koskeva riittävän luotettava tieto tukee sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden johtajia ja henkilöstöä organisaatioille asetettujen perustavoitteiden saavuttamisessa. Vaikutavuustiedon avulla mahdollistuu rajallisten resurssien kohdentaminen niihin toimenpiteisiin ja palveluihin, joiden lopputuloksena saavutettaisiin mahdollisimman paljon terveyttä ja hyvinvointia edistäviä vaikutuksia. Terveydenhuollossa on pidemmät perinteet erilaisten palvelujen ja menetelmien vaikuttavuuden ja tuloksellisuuden tutkimuksessa sekä tiedon hyödyntämisessä. Sosiaalihuollossa kyse on uudemmassa ilmiöstä, jota kohtaan vaatimukset ovat lisääntyneet mm. vuodesta 2012 lähtien sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän asettamisen myötä. Sosiaalihuollon toiminnan tehokkuuden ja vaikuttavuuden kehittämisen edellytyksenä nähtiin yhteiskuntatieteellisen tutkimustiedon aseman sekä toimintaprosesseja koskevan tutkimuksen ja kehittämisen vahvistaminen (Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen 2012, 93). Vuonna 2022 sosiaalihuoltolakiin (1301/2014 §15) kirjattiin täydentävä vaatimus hallituksen esityksen pohjalta sosiaalityön vaikuttavuuden seuraamisesta:

”Sosiaalityöllä tarkoitetaan yksilö- ja perhekohtaista asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan yksilön tai perheen tarpeita vastaava sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitetaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta. Sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja heidän yhteisöjensä kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toimintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä.”

Sote-uudistuksen myötä vaikuttavuuden vaatimukset ovat lisääntyneet ja tulleet konkreettisemmiksi vaatimuksiksi palvelujärjestelmän kehittämiseksi. Sosiaalihuollon monimutkaisesta toimintaympäristöstä huolimatta laatu- ja vaikuttavuustiedon merkitys lisääntyy tiedolla johtamisen välineinä. Vaikuttavuustiedon soveltamisessa integroituvassa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmässä johtajilta vaaditaan ammattirajat ylittävää ja monialaista osaamista kehittää käytäntöjä. Vaatimukset palvelujen vaikuttavuuden arviointiin ja vaikuttavuustiedon hyödyntämiseen perustuvat sosiaali- ja terveydenhuollon käytäntöihin ja tavoitteisiin: terveydenhuoltolain (1326/2010) tavoitteina on mm. edistää ja ylläpitää väestön ja yksilöiden terveyttä, työ- ja toimintakykyä sekä sosiaalista turvallisuutta, ja kaventaa terveyseroja. Sosiaalihoitolain (1301/2014) tavoitteina puolestaan on edistää ja ylläpitää hyvinvointia, sosiaalista turvallisuutta ja osallisuutta, sekä vähentää eriarvoisuutta. Luotettava vaikuttavuustieto tukee sosiaali- ja terveydenhuollon päätöksentekijöitä tavoitteiden toteuttamisessa sekä kohdentamaan rajalliset resurssit mahdollisimman tehokkaasti. (Miettinen, Selander & Linnosmaa 2020, 78-79.)

2.2 Sola 2.0-laskentatyökalun teoreettista viitekehystä tiivistetysti

Vaikuttavuuden termi on vakiintunut terveystaloustieteissä tarkoittamaan valitulla toimenpiteellä aikaansaattua muutosta henkilön tilassa. Vaikutus syntyy valitun intervention seurauksena ja muutos pystytään havaitsemaan henkilön tilassa. Vaikuttavuuden arviointiin liittyy paljon epävarmuutta, koska sen todentaminen vaatii yleensä laajempaa aineistoa ja vertailuasetelmaa niin, että muut suoritteiden ja lopputuloksen välillä vaikuttaneet tekijät voitaisiin sulkea pois. Tässä yhteydessä vaikuttavuus kuvataan tietyn suoritteiden todennäköisyytenä tuottaa haluttuja vaikutuksia. Kustannusvaikuttavuus tarkoittaa (lisä)kustannusten suhdetta (lisä)vaikuttavuuteen, jotka ovat syntyneet ko. vaikutuksen aikaansaamiseksi. (Torkki, Martikainen & Mäki-Opas 2021.)

Tyypillisimpien lähestymistapojen (esim. tapaustutkimukset, vertailu- ja seuranta-asetelmat) lisäksi vaikuttavuutta voidaan mitata terveyden, toimintakyvyn ja koetun elämänlaadun kautta. Tällöin interventioiden vaikutusten mittaamisen haasteellisuus usein kasvaa. Interventiot eivät kohdennu suoraan yksittäiseen ihmiseen, vaan laajempaan väestön osaan, ja vaikuttavuutta tulisi tutkia esim. asukas-, organisaatio- ja yhteiskuntatasolla. Eri tasojen huomioiminen vaatii myös määrällisten ja laadullisten menetelmien hyödyntämistä sekä näiden tietojen yhdistämistä kokonaiskuvan aikaansaamiseksi toimintamallin vaikuttavuuden taustalla. (Torkki ym. 2021.)

Sola 2.0 -laskentatyökalun viitekehys perustuu sosiaalisen laadun malliin, joka koostuu neljästä eri osa-alueesta:

1. Sosioekonomisesta turvallisuudesta,
2. Sosiaalisesta valtaistumisesta,
3. Sosiaalisesta osallisuudesta ja
4. Koheesiosta eli yhteiskunnallisesta eheydestä.

Hyvinvointia tarkastellaan myös elämänlaadun viitekehuksesta moniulotteisesti huomioiden terveysvaikutusten lisäksi hyvinvointivaikutukset. Elämänlaatu koostuu fyysisestä terveydestä ja toimintakyvystä, psyykkisestä hyvinvoinnista, terveyttä tukevista sosiaalisista verkostoista ja elinympäristöstä, kuten terveyttä ja hyvinvointia edistävästä elinolosuhteista ja palveluista. Lisäksi Sola-viitekehyksessä indikaattoreilla on huomioitu eri tasot: yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntataso.

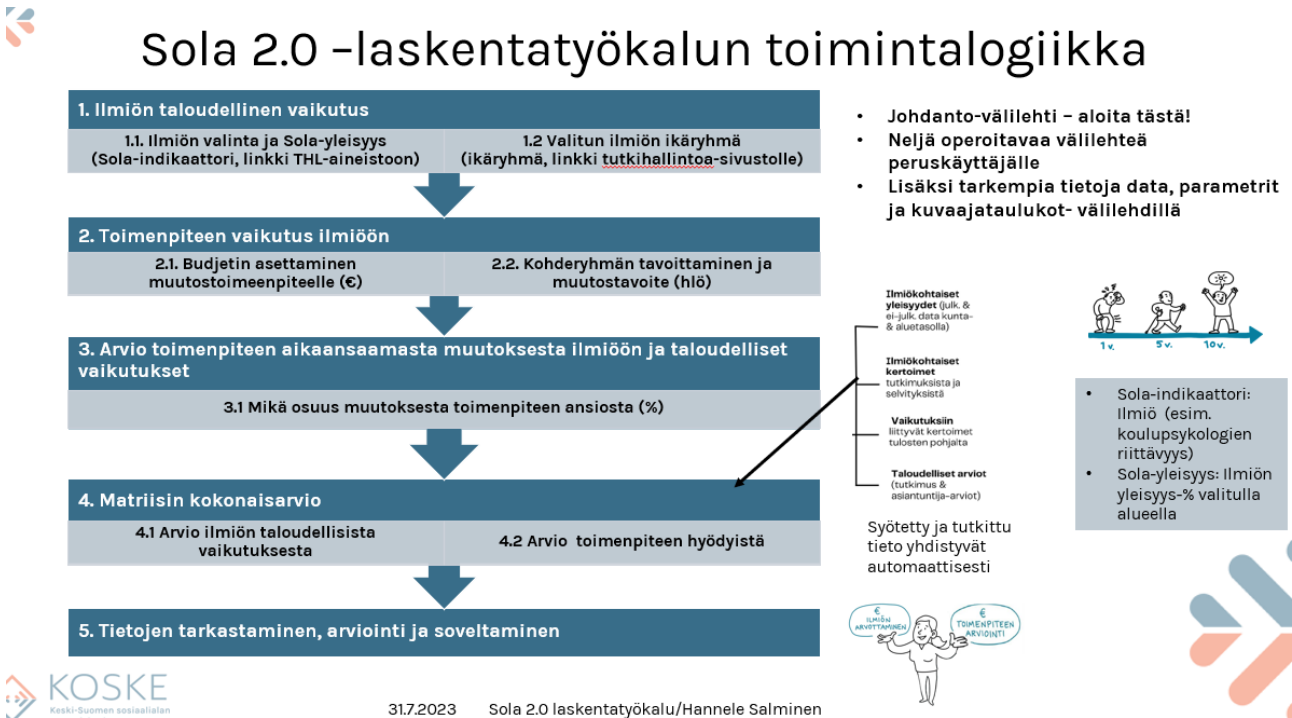

Kuva 5. Sola 2.0 -laskentatyökalun viitekehys - Hyvinvointi ja sen edellytykset yhteiskunnan sosiaaliselle ja elämänlaadulle sekä yhteiskunnan pääomat (Sola 2.0 laskentatyökalu/Hannele Salminen).

2.3 Sola 2.0-laskentatyökalun laskentalogiikka

Sola 2.0 -laskentatyökalun kehittämisessä on käytetty ”generative planning” -lähestymistapaa, jonka mukaan kehitystyö tapahtuu projektipäällikön ja projektiryhmän asiantuntijoiden lisäksi yhdessä valittujen pilotoivien yhteistyötahojen kanssa. Strategisena työkaluna tietoja on esim. pilotoitu valittujen kuntien hyvinvointikertomuksissa.

Kuvassa 6 on tiivistetysti esitetty työkalun laskentalogiikka, joka avataan tarkemmin seuraavissa kappaleissa valitulla esimerkillä.

Kuva 6. Sola 2.0 -laskentatyökalun toimintalogiikka. (Sola 2.0 työkalu/Hannele Salminen.)

Sola-laskentatyökalun laskentalogiikka perustuu yksittäisen, tiettyä ikäryhmää koskevan ilmiön (esim. ei päässyt koulupsykologille, 8.-9. lk., SOTKANET) mallinnettuihin vaikutuksiin. Vaikutusten mallintaminen voi tapahtua alueellisesti, kunnan tai hyvinvointialueen tasolla. Valitun ”alueellisen vaikuttavuuden” perusteena käytetään tiettyä ikäryhmää koskevaa ilmiön yleisyyttä, joka on saatu avoimista rekistereistä, ja kyseisen ikäryhmän suuruutta (Tutki hallintoa -sivusto). Ilmiön taloudellisten vaikutusten tarkastuksen ja tunnistamisen jälkeen työkalulla voidaan arvioida eri toimenpiteiden vertailukelpoisia ja taloudellisia vaikutuksia tiettyyn kohderyhmään. Raportoiduilla ja graafisesti esitettyjen taloudellisten vaikutusten avulla helpotetaan erilaisten toimenpiteiden suunnittelua. (Sola 2.0 -työkalu.)

Taloudellisten vaikutusten laskenta perustuu tutkimusperusteisiin todennäköisyyksiin ja siihen, että ilmiöstä aiheutuu eri ryhmille rahamääräisiä seurauksia. Taloudellisten seurausten pohjana on käytetty ensisijaisesti palveluhinnastoja. Tietolähteinä käytetään THL:n avoimia tilastoja yhdessä tutkimuskirjallisuuden ja selvitysten, kuten sisäministeriön hallinnoiman Sentimentti-hankkeen aineistojen, kanssa. **Laskelmat on laadittu varovaisuusperiaatteen mukaisesti alakanttiin** yleistettävyyden mahdollistamiseksi kansallisella tasolla. Mikäli alueen omat, tarkemmat tiedot yleisyyden ja kustannuksien suhteen ovat käytettävissä, on suositeltavaa käyttää niitä aluetta paremmin kuvaavien lopputulosten saamiseksi. (Sola 2.0 -työkalu.)

Laskennassa käytetty sosiaalisen laadun korko -käsite kuvastaa ilmiöstä kasautuvien yhteiskunnallisten kustannusten/säästöjen vuosittaista (taloudellista) kasvua. Tämä lähestymistapa

perustuu ajatukseen, että hoitamattomat sosiaaliseen laatuun liittyvät yhteiskunnalliset ongelmat aiheuttavat lisää ongelmia ja sen myötä myös kumuloiden lisää kustannuksia. Vastaavasti voidaan ajatella, että sosiaaliseen hyvinvointiin liittyvät ilmiöt voivat kerryttää kumulatiivisesti säästöjä. (Sola 2.0 -työkalu.)

Yksittäisen indikaattorin taloudellisen arvon laskenta perustuu kymmeneen eri vaikutusketjuihin. Ilmiön seurauksia tarkastellaan vuositasolla indikaattorin kuvaamaan kohderyhmään, läheisiin ja yhteisöön/yhteiskuntaan. Lisäksi viiden ja kymmenen vuoden vaikutuslaskelmissa huomioidaan sosiaalisten ilmiöiden taipumus kasautua. Työkalua käytettäessä on hyvä muistaa, että yhteiskunnallisia ilmiöitä on mahdollista arvottaa, ja että raporttien tuottamisen sijaan eri toimijoiden on myös itse mahdollista tuottaa luotettavaa arviointitietoa. Työkalun avulla saadut luvut tulee käydä läpi ja tarkastaa oman alueen asiantuntijoita hyödyntämällä. (Sola 2.0 -työkalu.)

Laskentataulukon ensimmäisellä johdanto-välilehdellä avataan tiivistetysti edellä kuvattu laskentalogiikka ja esimerkin avulla vaiheittaista työskentelyä. Lisäksi johdannossa on havainnollisesti esitetty kooste Sola:n käyttämistä indikaattoreista ja niiden taloudellisista vaikutuksista. Laskentataulukossa on neljä ”operoitavaa” välilehteä peruskäyttäjälle: etusivu, syvenny lukuihin, toimenpidetavoitteen asetanta sekä arviointi ja seuranta. Lisäksi laskentataulukosta löytyy kolme muuta välilehteä: data-välilehti sisältää suurimman osan laskennassa käytetyistä parametreista yksityiskohtaisine tietoineen ja parametrit-välilehti sisältää tiedot käytetyistä parametreista mm. lähdeviitteineen. Viimeinen välilehti toimii lähinnä kuvaajien ja taulukoiden ”työstösivuna”, josta tiedot on ohjattu automaattisesti työkirjan muille operoitaville välilehdille. Excel-työskentelyyn motivoituneet voivat halutessaan sieltä löytää ko. laskennassa käytetyt kaavat sekä mahdollisuuden luoda uusia ja erilaisia taulukoita tai graafeja omiin tarkoituksiin.

3 SOVELLUSESIMERKKI JYVÄSKYLÄN KAUPUNGIN YM- PÄRISTÖÖN – SOSIAALITYÖN NÄKÖKULMA

3.1 Sovellusesimerkki yksi – ilmiöstä aiheutuneet seuraukset ja kustannukset

Sosiaalisille ongelmille on tyypillistä niiden kasautuminen sekä ylisukupolvisuus. Koulutuksella on todettu olevan vahva yhteys yleisestikin terveyteen ja hyvinvointiin, ja ongelmat ovat selkeästi yleisempiä vähemmän koulutetuilla korkeammin koulutettuun väestöön nähden. Tiedollisten valmiuksien lisäksi koulutus vaikuttaa henkilön ja kotitalouden tulotasoon ja sitä kautta elintason ja elämisen mahdollisuuksiin. Vanhempien koulutustason korreloivan vaikutuksen lisäksi on tärkeää havaita, että lapsen tai nuoren oma koulumenestys ja koulutusaste parantaa todennäköisesti hänen valmiuksiaan ja mahdollisuuksiaan parempaan hyvinvointiin ja terveyteen. (Koulutus 2023.) Tämän takia lasten ja nuorten koulunkäynnin tukeminen eri tavoin on hyvin tärkeää. Riittävällä koulumenestyksellä ja koulutustasolla on yksilön nykytilanteen lisäksi pitkäkestoinen merkitys sekä yksilön, yhteisön että yhteiskunnan kannalta.

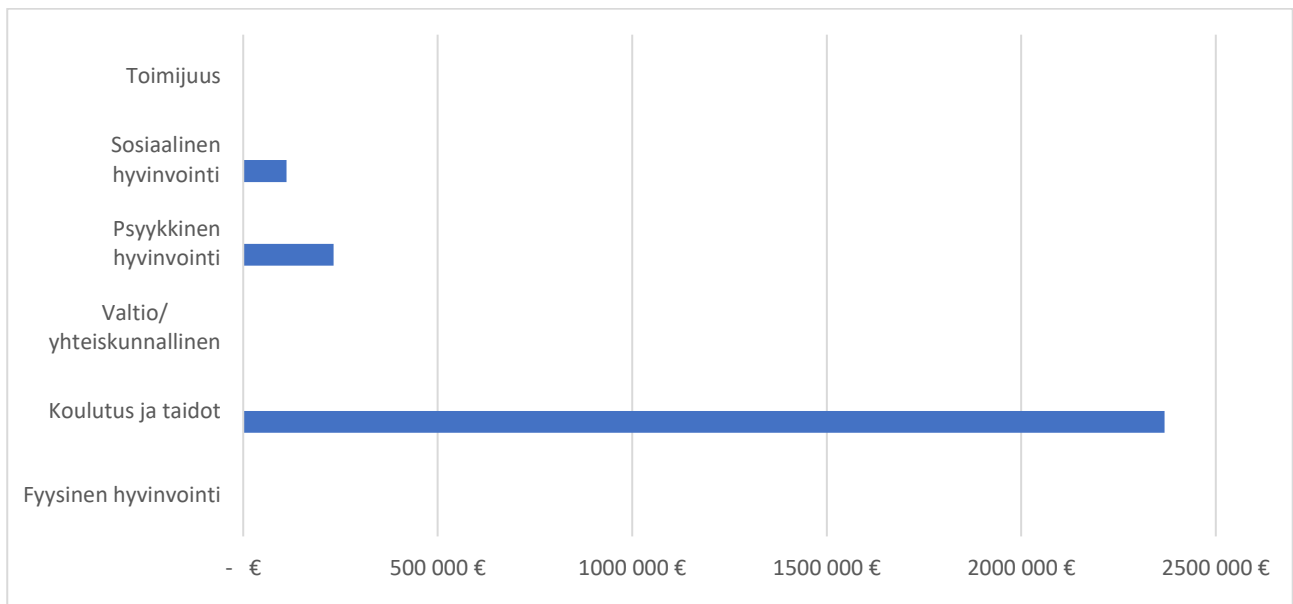
Koulukuraattorin palveluiden eli ehkäisevän lastensuojelutyön sekä oppilaita ja perheitä tukevan sosiaalityön riittävyttä ei ole tällä hetkellä Solan pääindikaattorina, siksi käyttökokeiluun päätettiin tässä kontekstissa valita koulupsykologien riittävyys. Indikaattori, **ei ole päässyt koulupsykologille (8.-9. lk)** (ei ole saanut tukea ja apua hyvinvointiin koulupsykologilta kouluvuoden aikana, vaikka olisi tarvinnut, %) liittyy THL:n koordinoimaan lasten ja nuorten hyvinvointia koskevaan kouluterveyskyselyyn vuodelta 2021.

Laskentatyökalun etusivulle saadaan syötettyä indikaattorin yleisyys Jyväskylässä, joka oli 2021 vuonna 35,7 % sekä ikäryhmän suuruus 3708, (vastausprosentin ollessa 74). Koko Suomen osalta vastaava yleisyys oli 35,8 %. (Kouluterveyskysely vastanneet kunnittain 2023.) Työkalun laskennallisia parametrejä ja syötettyjä kohderyhmäkohtaisia tietoja yhdistelemällä laskennalliset taloudelliset vaikutukset päivittyvät laskentataulukon etusivu-välilehdelle automaattisesti: yhteensä n. 2,8 Milj. € (1 v tarkastelujakso, minimikorko- % sosiaaliselle laadulle), toimialoittain tarkasteltuna: Lapset, nuoret ja perheet ~ 90 %/ 2,6 Milj. € ja valtio/yhteiskunnallinen ~10 %/0, 250 Milj. €. Eniten seurauksia koulupsykologille pääsemättömyydestä aiheutuu tietojen ja tutkimusten perusteella Sola-kategorioiden mukaan karkeasti yksilö- ja yhteiskuntatasoille, jaolla 85 %/ 15 %.

Suurimman laskennallisen kustannuserän riskien toteutuessa aiheuttaisi häiriökäyttäytymisen lisääntyminen koulussa, joka johtaisi vaateeseen palkata koulunkäynninohjaajia ja muuta erityistukea. Näin ollen koulunkäynninohjaajan kuukausipalkka olisi suurin kustannusten aiheuttaja, n. ~2,3 Milj. € n. 95 oppilaan tarvetta varten. Toiseksi ja kolmanneksi suurimmat n. 60 000 €:n vuosittaiset kustannukset syntyisivät alkoholin suurkulutuksesta ja häiriökäyttäytymisestä koulussa. Nuorten alkoholin suurkulutus johtaisi sosiaali- ja terveydenhuollon sekä ehkäisevän

päihdetyön kuormittumiseen, ja häiriökäyttäytymisen lisääntyminen puolestaan opettajien kuormittumiseen ja sairauslomasta aiheutuviin sairauspäivärahakustannuksiin. Lisäksi koulu-psykologin apua vaille jääneiden tilanne lisäisi riskiä mielenterveyspalvelujen käyttöön, jolloin avohoidon asiakkuus ja nuorisopsykiatrian poliklinikkakäynnit sekä mahdollinen muu avun hakeminen perusterveydenhuollolta aiheuttaisivat molemmat n. 50 000–55 000 €:n kustannukset vuositasolla ensimmäisenä tarkasteluvuotena.

Kuvassa 7 on kuvattu kustannusten jakaantumista alaluokkiin. Suurimmaksi muodostuu koulutus ja taidot -alaluokka, johon em. suurin laskennallisen kustannuseräkin kuuluu. Lisäksi tutkimusten mukaan opintojen ulkopuolelle jääminen lisäisi merkittävästi nuorten riskiä syrjäytyä.

Kuva 7. Koulupsykologin palveluita vaille jääneet 8.-9 lk- Jyväskylä v. 2021 – esimerkki-ilmioistä aiheutuneiden kustannusten vaikutukset alaluokittain (Sola 2.0 -laskentatyökalu).

Esimerkiksi mielenterveysongelmista kärsivillä 14–18-vuotiailla on syrjäytymisen dynamiikkaa käsittelevän tutkimuksen mukaan nelinkertainen riski syrjäytyä. (Sola 2.0 -laskentatyökalu - THL & Me-säätiö 2018). On myös tutkittu, että peruskoulun varaan jäävät aiheuttavat elinaikanaan riskitekijöistä riippuen keskimäärin n. 230 000–370 000 €:n menetyksen julkishallinnolle (Sola 2.0 työkalu - Hilli, Petri, Ståhl Timo, Merikukka Petri & Ristikari, Tiina (2017).)

Lisäksi erityisesti psyykkisen hyvinvoinnin alaluokkaan kategorisoituvat ongelmat linkittyvät sosiaalisten ongelmien syntyilmiöihin: oppilaiden stressin lisääntyminen koulunkäyntiin liittyen voi johtaa oppimiseen liittyviin vaikeuksiin ja pitkäaikaisiin poissaoloihin koulusta. Jyväskylässä vähintään viikoittaisia luvattomia poissaoloja oli 2019 vuonna 5,2 %:lla 8.-9.-luokkalaisista, kun koko hyvinvointialueella vastaava prosentti oli 4,7. (Sotkanet). Näiden ongelmien läpikäymiseen ja ratkaisujen löytämiseen tarvitaan moniammatillisen työryhmän panosta. Todennäköisesti myös tarve mielenterveyspalvelujen käyttöön lisääntyy, jolloin mielenterveyden asiakkuuksien syntyemisestä aiheutuu kustannuksia. Jyväskylässä vähintään kohtalaista tai

vaikeaa ahdistuneisuutta koki 17,8 % kohderyhmän oppilaista vuonna 2021 (K-S HVA 17,2 %) (Sotkanet). Riskit alkoholin suurkulutukseen ja huumeiden ongelmakäyttöön generoivat sosiaali- ja terveydenhuollolle sekä ehkäisevälle päihdetyölle myös mittavia vuotuisia kustannuksia. Jyväskylässä vuonna 2021 vähintään viikoittain alkoholia käyttäviä kohderyhmästä oli 3,5 % ja kuu-kausittain tosi humalassa olevia kyselyn mukaan 7,2 % (K-S HVA 3,7%/7,5 %) (Sotkanet). Laittomia huumeita ilmoitti käyttäneensä vähintään kerran 8,6 % oppilaista (K-S HVA 7,1 %) (Sotkanet). Käytännössä ongelmaksi muodostuu myös em. palvelujen piiriin pääseminen resurssien niukkuuden takia, mikä osaltaan johtaa riskien ja ongelmien eskaloitumiseen ja sitä kautta pahoinvoinnin, moniongelmaisuuksien ja kustannusten kasvamiseen.

Tutkimusten mukaan mielenterveysomaisilla on 46 % riski masentua myös itse läheisen sairastuttua (Kun yksi sairastuu 2023) ja 12 % koki pystyvänsä huonosti yhteensovittamaan työnsä ja mielenterveysomaisena toimimisen (Työn ja omaistilanteen yhteensovittamisen esteet ja tukemisen mahdollisuudet 2023). Laskentatyökalussa **sosiaalisen hyvinvoinnin** alaluokkaan lukeutuvat mm. edellä mainitut riskit, sekä sairastuneen ja oireilevan nuoren tukeminen voi johtaa vanhempien uupumiseen, sairauspoissaoloihin ja muiden sisarusten jäämiseen ilman riittävää tukea.

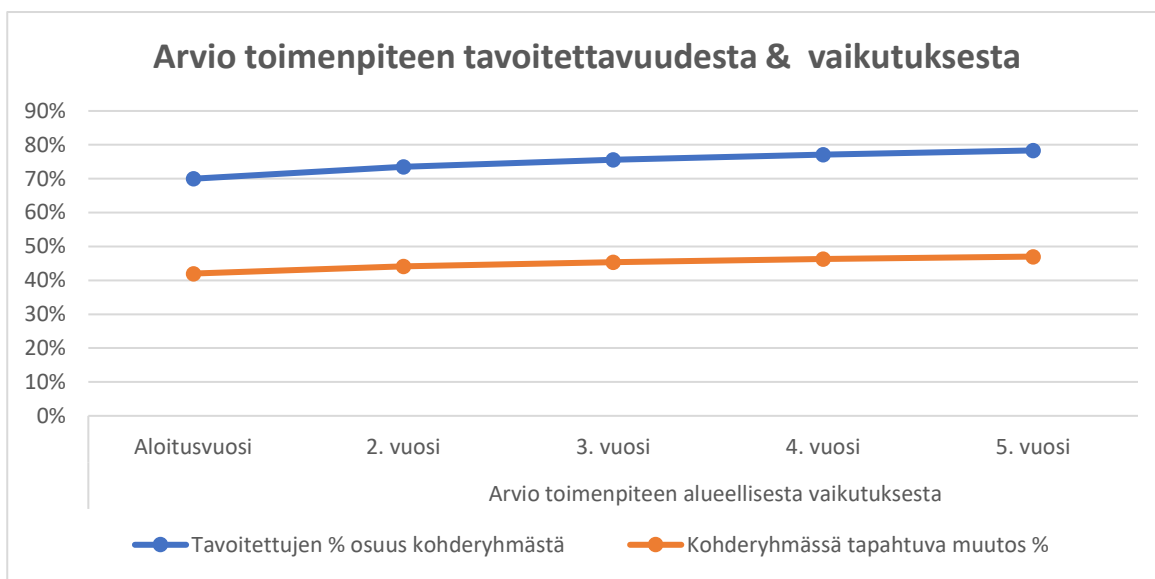
3.2 Ilmiön ehkäisemiseksi tehtävät toimenpiteet ja niiden taloudelliset vaikutukset päätöksenteossa

Tässä esimerkissä simuloitavaksi toimenpiteeksi valitaan kahden koulupsykologin palkkaaminen edellisessä kappaleessa esitettyjen riski- ja kustannusskenaarioiden ehkäisemiseksi. Ajatusten ja keskustelun herättelemiseksi voidaan pohtia kustannuksia sekä koulupsykologien palvelujen saatavuutta eri tavoin **etusivun ja syvenny lukuihin -välilehtien** tarjoamien tietojen lisäksi tarkempien haluttujen tietojen avulla (data-välilehti tai muut halutut tietolähteet). Esimerkiksi voidaan ajatella, että 2 806 992 € vuositasoin parametreihin sidotut laskennalliset kustannukset, jotka aiheutuisivat tätä kohderyhmää koskevien riskien toteutumisesta ja jälkikäteen vaadittavien toimenpiteiden takia, vastaisivat karkeasti noin 50 koulupsykologin vuosittaista palkkakustannusta (Sola 2.0 -laskentatyökalu - yhden psykologin keskimääräinen palkkaus maksaa 3795 € + työnantajakustannukset sivukulut 23 %, 4668 €/kk x 12 kk = > 56 016 € vuodessa). Toisaalta voidaan laskea, että Jyväskylässä koulupsykologille ei päässyt THL:n kouluterveyskyselyn mukaan 35,7 prosenttia eli 1099 8.-9.-luokkalaista. Mikäli oppilaat olisivat päässeet 3 krt/vuodessa/oppilas psykologille, laskennallinen kustannus olisi ollut yhteensä ~102 207 € vuodessa (Sola 2.0 -laskentatyökalu - koulupsykologilla kävijät käyvät vastaanotolla 3 krt/vuosi. Proxyn hinta: Koulupsykologin tuntipalkka 25,3 e/h*1,23 työnantajakustannukset =31 €). Lisäksi vaihtoehtoisesti voidaan ajatella, että kahden uuden koulupsykologin palkkaaminen Jyväskylään kiinteästi mahdollistaisi kohderyhmää koskevan tapaamistarpeeseen vastaamisen (Koulujen ja oppilaitosten psykologien henkilömitoitus lakiin 2023), jolloin laskennalliset kustannukset olisivat n. 2 x 56 016 € = 112 032 € vuodessa.

Tässä esimerkissä päädytään **toimenpide ja tavoitteen asetanta -välilehdellä** em. pohdintojen jälkeen kahden uuden koulupsykologin palkkaamiseen Jyväskylään: 150 000 €:n suuruiseen alkuinvestointiin ja sen jälkeen 125 000 €:n vuosittaiseen panostukseen = simuloitava kustannus. Alkuinvestointi on merkittävästi suurempi kuin vastaavan kahden koulupsykologin palkkaa ja

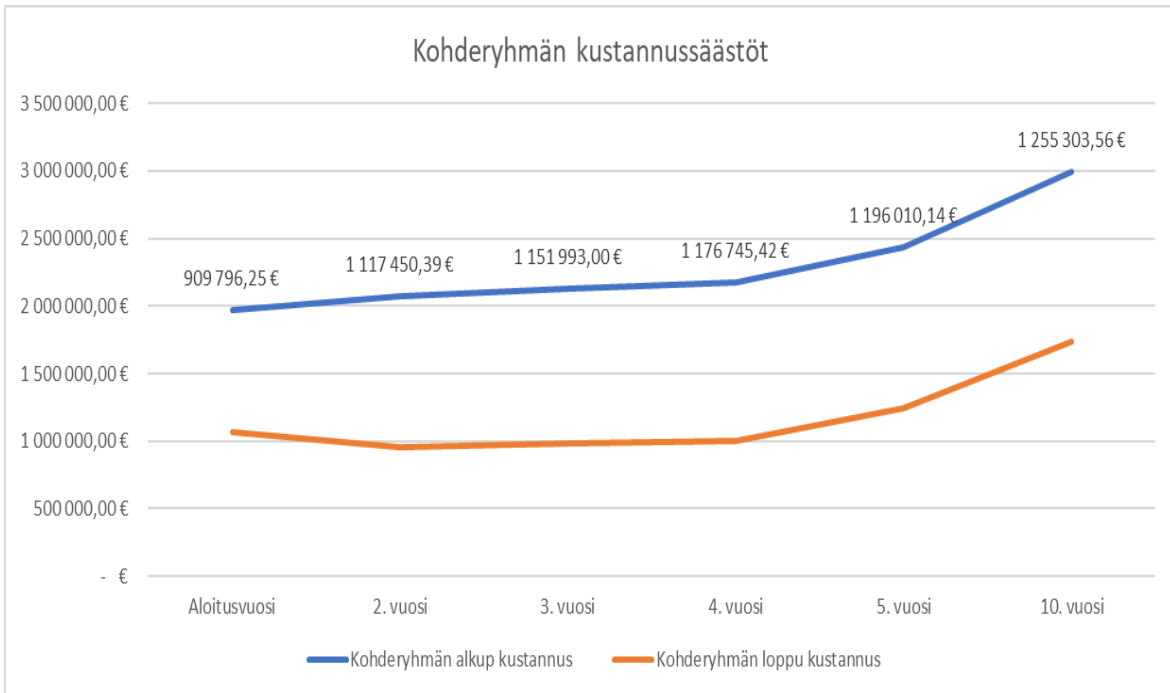
työnantajakustannuksia vastaava määrä. Ajatuksena voisi olla esim. akuutin tuen antaminen jo huonommin voiville oppilaille yhtä aikaa, kun koulupsykologipalveluprosessi saa jalansijaa uusien psykologien myötä. Samalla välilehdellä määritellään laskennassa käytettävä tavoiteprosentti kohderyhmän tavoittamiselle sekä tavoitetussa kohderyhmän osassa tapahtuvalle muutokselle.

Kuvasta 8 nähdään laskennan arvio niin, että kohderyhmästä tavoitetaan n. 70 % ja heistä n. 60 %:ssa oppilaisissa tapahtuu positiivinen muutos eli he saavat tarvitsemansa tuen koulupsykologin tapaamisilla (+7 % vuosittainen nousu laskennallisesti asetettu sekä kohderyhmän tavoitettavuuden että avun saamisen kokemuksen kasvussa). Alkuperäisestä kohderyhmästä lasketuna 42 %:ssa tapahtuu haluttu muutos. Ajatuksena on, että esim. kohderyhmän kokemuksista ja palautteesta sekä monitoimijaverkostosta saadun palautteen avulla voidaan kehittää kohderyhmän tavoitettavuutta sekä koulupsykologitapaamisten vaikuttavuutta.

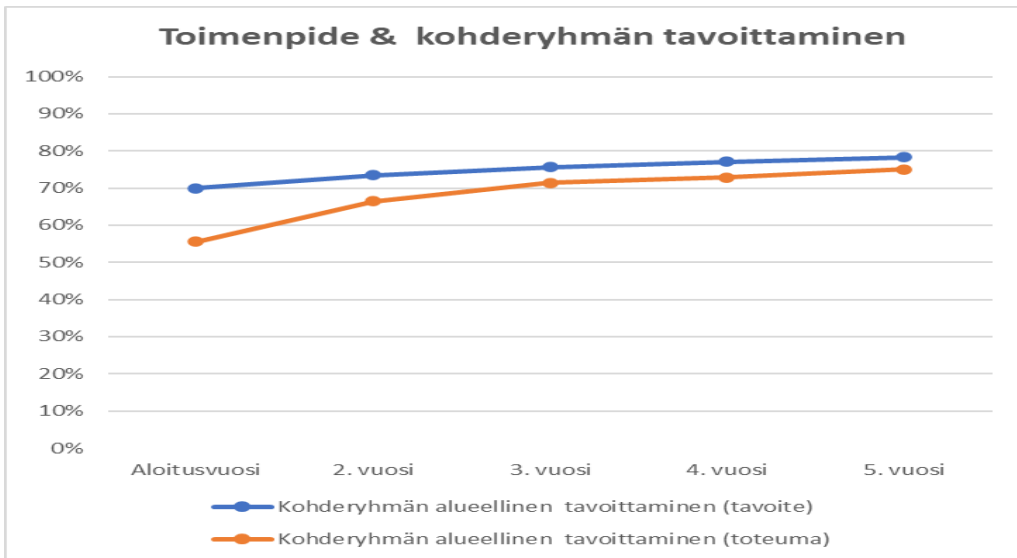
Kuva 8. Koulupsykologin palveluita vaille jääneet 8.-9 lk- Jyväskylä v. 2021 – esimerkki-ilmiöstä aiheutuneiden kustannusten vaikutukset alaluokittain (Sola 2.0 -laskentatyökalu).

Valitulla toimenpiteellä ja toteutumisen skenaariolla 10 vuoden aikana realisoituvat kustannussäästöt olisivat n. 1,3 Milj. €, ja kokonaiskustannukset jäisivät n. 1,7 Milj. €:n tasolle n. 3 Milj. €:n sijaan (mikäli valittua toimenpidettä ei toteutettaisi)(kuva 9). Positiivisen muutoksen kokeneiden oppilaiden määrä nousisi n. 460: sta n. 910:taan samalla aikajänteellä.

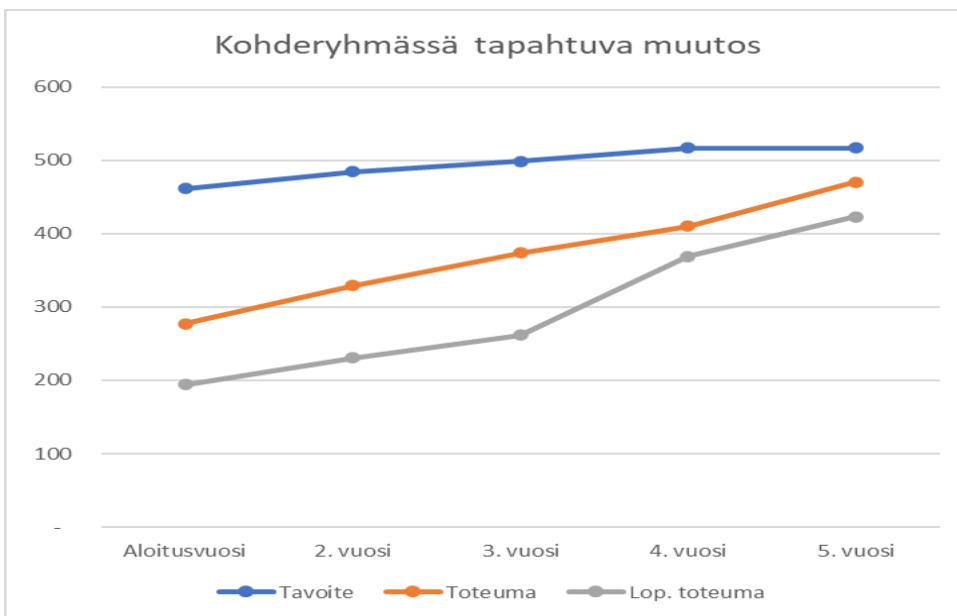
Kuva 9. Kohderyhmän kustannussäästöt sekä kohderyhmän alkuperäiset ja kustannukset toimenpiteen jälkeen (2 uutta koulupsykologia) aikajänteellä aloitus vuosi - 10 vuotta (Sola 2.0 -laskentatyökalu).

Seuraavaksi siirrytään päivittämään **arviointi- ja seuranta- välilehdelle** esimerkkilaskelmien kuvitteellisia toteumalukuja kohderyhmän tavoittamisesta sekä arviosta, paljonko juuri näiden valittujen toimenpiteiden ansiosta kohderyhmässä on tapahtunut muutoksia. Toteumaluvut päivitetään todellisuudessa esim. seurantakyselyn pohjalta. Tässä esimerkissä alkuvaiheessa kohderyhmän asetetusta henkilötavoitteesta jäätiin enemmän, mutta vuosien edetessä toimenpiteiden kohdentaminen kehittyi ja haluttu tavoitetaso tullaan lähes saavuttamaan. Myös muiden tekijöiden vaikutusta tuloksiin/muutoksiin voidaan arvioida kohderyhmän ja alueen palvelujen asiantuntijuutta hyödyntäen. Kuva 10 kertoo, että tässä esimerkissä aloitusvuonna on tavoitettu 610 kohderyhmään kuuluvaa oppilasta ja heistä 277 on kokenut päässeensä halutessaan koulupsykologille.

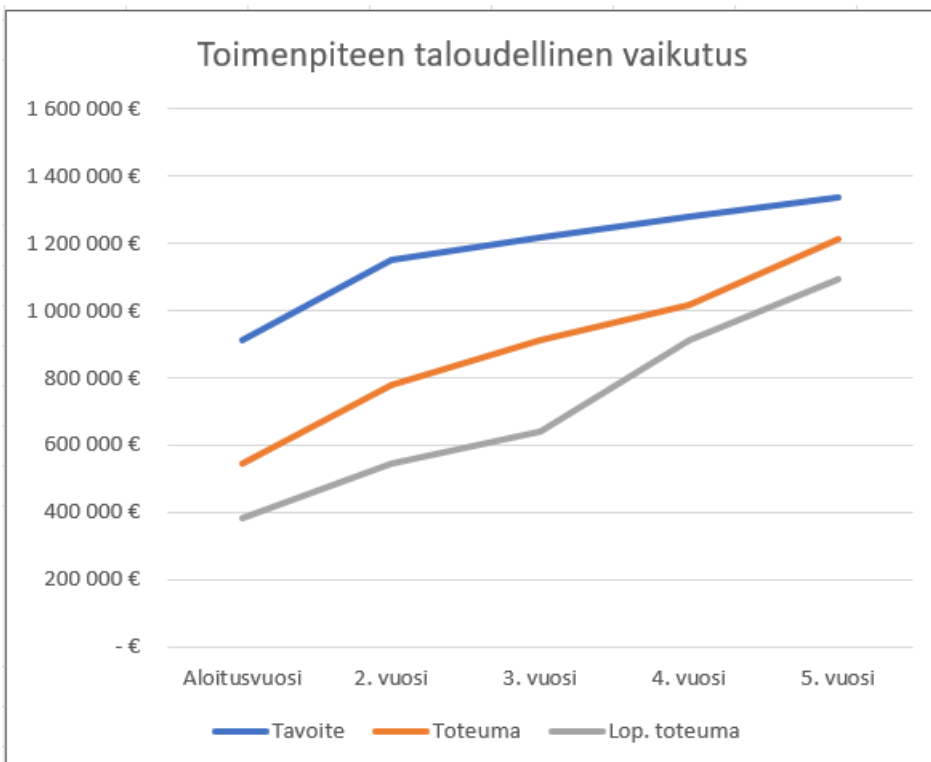
Kuva 10. Toimenpiteen tavoittaminen kohderyhmässä - tavoite ja toteuma (Sola 2.0 -laskentatyökalu).

Valitun toimenpiteen osuudeksi varovaisuuden periaatteella arvioidaan 70 % eli lopullinen tulema muutoksesta juuri tämän toimenpiteen kautta arvioitiin koskevan n. 194 oppilasta. Kuvasta 11 näkyvät muiden tukitoimenpiteiden arviointiin vaikuttavat tekijät: ensimmäisinä kolmena vuotena n. 30 % ja sen jälkeen vain 10 % on näiden muiden toimenpiteiden positiivinen vaikutus. Tässä voidaan ajatella esim. muiden samoihin haasteisiin pureutuvien projektien vaikutusten parantavan kohderyhmän nuorten tilannetta kolmena ensimmäisenä vuonna.

Kuva 11. Toimenpiteen kohderyhmässä tapahtuva muutos - tavoite, toteuma ja lopullinen toteuma (Sola 2.0 -laskentatyökalu).

Toimenpiteen taloudelliset vaikutukset päivittyvät automaattisesti seurantaan edellisten päivitettyjen henkilölukujen ja annettujen prosenttiosuuksien perusteella työkalun laskentalogiikkaa hyödyntäen. Ensin lasketaan taloudellisen vaikutuksen tavoite (ilmiön laskennalliset kustannukset tavoiteltavaa kohderyhmää vastaavasti vähennettynä valitulla investoinneilla). Toteuma muodostuu toteutuneista kohderyhmän tavoittamisprosentteista. Lopullinen toteuma lasketaan siten, että huomioidaan vielä mahdollisten muiden toimenpiteiden osuus taloudellisista vaikutuksista. Kuva 12 osoittaa, että tässä esimerkissä on tavoiteltu n. 1,3 Milj. € säästöjä viidentenä tarkasteluvuonna, ja laskennallinen toteuma ilmiöön ja toimenpiteisiin liittyviin parametreihin on n. 1,2 Milj. €. Lopullinen taloudellinen vaikutus jää arviolta n. 1,1 Milj. € tasolle, kun muiden tekijöiden vaikutus kohderyhmässä tapahtuneeseen muutokseen on huomioitu.

Kuva 12. Toimenpiteen taloudellinen toteutuminen - tavoite, toteuma ja lopullinen toteuma (Sola 2.0 -laskentatyökalu).

3.3 Johtopäätökset esimerkistä

Elämänlaadun heikkeneminen voi ilmentyä monella tavalla. Tämä esimerkki havainnollistaa, että **nuorten tarpeen laiminlyönti tarvittavien psykologipalveluiden järjestämisessä kouluissa kasvattaa selkeästi riskiä sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä sosiaalisen laadun osa-alueiden heikkenemiselle.**

Sosiaalisen laadun viitekehyksen mukaisesti yksilön toimijuus nähdään terveyttä ja hyvinvointia edistävänä tekijänä, ja toimijuuden vahvistamiseen vaaditaan lisäksi sosiaalista valtaistumista, sosioekonomista turvallisuutta, sosiaalista osallisuutta ja yhteiskunnallista eheyttä.

Tiivistettynä vaikutusketjuesimerkki käyttökokeiluun perustuen voisi näyttää seuraavalta:

psykkiset ja sosiaaliset ongelmat à koulunkäyntivaikeudet à koulupoissaolot, päihdeongelmat, syrjäytymisen riski, alhainen koulutustaso à toimeentulo-ongelmat, riski rikolliseen toimintaan kasvaa (syntyä/lisääntyä epäluottamusta ja pettymystä yhteiskuntaa kohtaan)

- **Esim. lyhyt aikaväli:** Opetustoimessa ja etsivässä nuorisotyössä näkyä oppilaiden lisääntynyt häiriökäyttäytyminen ja riski sosiaalihuollon palvelutarpeen piiriin siirtymisestä kasvaa.
- **Esim. lyhyt ja pitkä aikaväli:** Sosiaali- ja terveydenhuoltoa kuormittavat perusterveydenhuollon, mielenterveys- ja nuorisopsykiatrian sekä päihdehuollon asiakkuuksien lisääntyminen.
- **Esim. pitkä aikaväli:** Työkyvyttömyyteen liittyvät riskit realisoituvat kohderyhmässä vasta aikaisintaan tarkastelujaksolla 5–10 vuoden kuluttua esimerkiksi sairauspäivärahan, työkyvyttömyyseläkkeen tai eläkkeensaajan asumistuen muodoissa.

Laskennassa käytetty **sosiaalisen laadun korko -käsite** kuvaa tehokkaasti **ilmiöstä kasautuvien yhteiskunnallisten kustannusten/säästöjen vuosittaista (taloudellista) kasvua**. Taustalla on ajatus, että hoitamattomat sosiaaliseen laatuun liittyvät yhteiskunnalliset ongelmat aiheuttavat lisää ongelmia/kustannuksia.

Kyseiset laskelmat kertovat, miten ennaltaehkäisevien psykologipalvelujen riittämättömyys vääjäämättä johtaa mittaviin kumuloituviiin kustannuksiin yksilöiden elinkaaren aikana. Yhteiskunnalliselle tasollekin merkittävien kustannusten takaa löytyy useita inhimillistä yksilöä sekä lähipiiriä koskettavia ongelmatilanteita, jotka usein ajan myötä hoitamattomina muuttuvat yhä kompleksisimmiksi.

Laskelmat on tehty tilastoihin ja tutkimustietoihin perustuen pilotissa sovitulla ja tarkasteilla periaatteilla (varovaisuus, kaksoislaskenta, realismisuus). Laskelmat havainnollistavat selkeästi valitun ilmiön osavaikutuksia keskustelun ja päätöksenteon tueksi. Olennaista ei ole esim. olisiko ko. kunta valmis palkkaamaan 2,3 Milj. €:lla (tietoon pohjautuvien laskelmien perusteella) koulunkäynninohjaajia tai muuta erityistukea, vaan **konkretisoida sekä kunnan sivistystoimelle että sotepalveluiden moniammatillisille tiimeille kunnan hyvinvoinnin ja terveyden strategista vaikuttavuusajattelua**.

Sola 2.0 -laskentatyökalu yhdistää hyvin tässä valitussa esimerkissä Jyväskylälle jäävän vastuun asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä (HYTE-kerroin), sivistystoimesta sekä hyvinvointialueiden vastuun sotepalvelujen vaikuttavasta ja kustannustehokkaasta tuottamisesta strategiset tavoitteet huomioiden. Työkalun tuottama tieto linkittyy hyvin esim. Keski-Suomen hyvinvointialueen visioon 2030, jonka tavoite on, että keskisuomalaisien asukkaiden kokemus omasta hyvinvoinnista, terveydestä ja turvallisuudesta maan kärkiluokkaa. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen laissa (612/2021) veloitetaan kuntaa sekä hyvinvointialuetta edistämään asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä yhdessä. Molemmat vastaavat ensisijaisesti oman vastuualueiden lakisääteisistä tehtävistä.

Onko päteviä syitä olla hyödyntämättä olemassa olevaa tilastollista dataa ja tutkimustuloksia tai esimerkinomaisia laskelmia strategisessa päätöksenteossa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi? Tiedon hyödyntämättä jättäminenkin on päätös. Päätös ei vastaisi **kansallista**,

alueellista tai paikallista lakeihin kirjattua **vaatimusta**, jonka mukaan **tietojohdamista, vaikutavuusarviointia ja kustannustehokkuutta** tulee lisätä päätöksenteossa.

Kuten aiemmin on mainittu, Sola 2.0 -laskentatyökalu on kehitys- ja pilotointivaiheessa ja käyttö- ja kehityskokemuksia kerätään ennen laajempaa käyttöönottoa. Käyttökokeilun perusteella havaitut ja listatut excel-pohjaisen laskentatyökalun vahvuudet ja kehityskohteet löytyvät liitteestä 2.

4 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

4.1 Tiedolla johtaminen

Tiedolla johtamisen vaatimus sosiaali- ja terveydenhuollossa nousee sekä lainsäädännöstä että käytännön vaatimuksesta löytää kestävä pohja palvelujen rahoittamiselle ja kustannusten kasvun hillitsemiselle. Myös yhteiskunnan arvojen toteutuminen, kuten tasa-arvo, vapaus, oikeudenmukaisuus, solidaarisuus, vaatii tiedon hyödyntämistä strategisessa johtamisessa.

Sosiaali- ja terveydenhuollossa monitoimijaisen yhteistyön vaatimus tuottavien, vaikuttavien ja tehokkaiden palvelujen aikaansaamiseksi on korostunut – useimmat asiakkaat ovat molempien ja useiden palvelujen piirissä samanaikaisesti. Asiakas on myös jonkun kunnan asukas.

Sote-uudistukseen kirjattujen tavoitteiden saavuttaminen vaatii moninaisen tiedon ammatti- maista ja hyvin johdettua hyödyntämistä: uudistuksen taustalla on ajatus kuntia suuremmista ja vahvemmista itsehallinnollisista hyvinvointialueista, jotka hyvin johdetun osaamisen ja pääomien avulla pystyisivät vastaamaan asukkaidensa palvelutuottamisen tarpeisiin **tuottavasti, vaikuttavasti ja tehokkaasti**.

Keski-Suomen hyvinvointialueen strategiset menestystekijät ovat ihmislähtöiset ja **kustannus- vaikuttavat** palvelut – saumaton palvelujen yhteensovittaminen; sujuva ja saumaton kumppanuus; hyvinvoiva, osaava ja osallistuva henkilökunta; aktiiviset ja osallistuvat asukkaat sekä toimivat, ennaltaehkäisevät palvelut; **vankka tietopohja ja systemaattinen tiedon hyödyntäminen; ja** toiminnan tavoitteellinen kehittäminen ja uudistaminen. Edellä mainittujen menestystekijöiden hyödyntäminen vaatii vaikuttavaa monitoimijaista yhteistyötä, joka perustuu tietope- rustaiseen työtapaan, kykyyn hallita ja jakaa tietoa sekä erityisesti jalostaa sitä erilaisiin pää- töksentekotarpeisiin uudella tavalla parempien päätösten aikaansaamiseksi.

Sosiaalityölle laissa määrätty vaikuttavuuden tavoite liittyy kiinteästi tiedolla johtamisen vaa- teeseen ja sitä kautta myös asiakastyöstä tarkoituksenmukaisemman tiedon keräämiseen. **1.9.2024 vaiheittain voimaan tuleva valtakunnallisesti yhtenäisten asiakasasiakirjarakenteiden käyttöönotto sosiaalihuollossa** on merkittävä vaihe vaikuttavuustiedon ja tiedolla johtamisen edistämisessä sosiaalialalla. Vuonna 2022 sosiaalihuoltolakiin (1301/2014 §15) kirjattiin täyden- tävä vaatimus hallituksen esityksen pohjalta **sosiaalityön vaikuttavuuden seuraamisesta**:

*”Sosiaalityöllä tarkoitetaan yksilö- ja perhekohtaista asiakas- ja asiantuntijatyötä, jossa rakennetaan yksilön tai perheen tarpeita vastaava **sosiaalisen tuen ja palvelujen kokonaisuus, sovitaan se yhteen muiden toimijoiden tarjoaman tuen kanssa sekä ohjataan ja seurataan sen toteutumista ja vaikuttavuutta**. Sosiaalityö on luonteeltaan muutosta tukevaa työtä, jonka tavoitteena on yhdessä yksilöiden, perheiden ja heidän yhteisöjensä kanssa lieventää elämäntilanteen vaikeuksia, vahvistaa yksilöiden ja perheiden omia toi- mintaedellytyksiä ja osallisuutta sekä edistää yhteisöjen sosiaalista eheyttä.”*

4.2 Digitaalisuus ja dashboard-ajattelu

Laajemmassa käytössä riskit Sola 2.0 Excel-pohjaisen laskentatyökalun käytöstä voivat lisääntyä ja ylläpitotyöstä tulee hyvin resurssi-intensiivistä. Riskienhallinta voi olla myös haastavaa henkilösidonnaisten osaamisten ja dokumentaation näkökulmista. Mikäli Sola 2.0:n data ei päivitty ajantasaisesti laskennan ”koneistossa”, epäluottamus laskennan hyödyntämistä kohtaan voi kasvaa ja johtaa työkalun käytön sekä kehitystyön vähenemiseen. Digitaalisuus mahdollistaisi em. riskien pienentämisen sekä sisäänrakennettujen validointikeinojen rakentamisen, robotiikan yms. hyödyntämisen.

Digitaalisuus voisi lisätä laskentatyökalun käyttäjävällisyyttä: vain käyttäjälle tarpeellinen tieto olisi näkyvillä ja vain käyttäjälle tarkoitetut tietueet operoitavissa. Digitaalisuuden kehittämisen myötä erilaisten digitaalisten alustojen, ns. johdon työpöytien eli dashboardien, kehittäminen on mahdollistunut nopeasti.

Digitaalisen Sola x.x -laskentatyökalun päälle rakennettavan dashboardin hyödyt voisivat tulevaisuudessa olla esimerkiksi:

- Valittujen strategisten avaintunnuslukujen mittariston, kuvaajien ja taulukoiden rakentaminen (tavoite, toteuma)
- Käyttäjän itse valitsema esitysmuoto käyttötarkoituksen mukaan (nappia painamalla)
- Käyttäjällä porautumismahdollisuus tarkemmin lukuihin tiivistetystä yleiskatsauksesta (vain klikkaamalla valittua tunnuslukua)
- Käyttöoikeuksilla oikeus eri datoihin eri organisaatiossa/organisaatiotasolla helposti säädeltävissä
- Mahdollisuus tehdä erilaisia aluekohtaisia dataryhmittelyjä esim. hyvinvointialueen sisällä
- Mahdollisuus hyödyntää materiaaleja helposti erilaisiin raportteihin tai esityksiin

Tiivistetysti dashboardin käyttö mahdollistaisi nopean avaintunnuslukujen ja informaation hahmottamisen käyttäjälähtöisesti, kullekin toiminnolle tai ilmiöille olennaisista asioista – kustannustehokkaasti, ajankohtaisesti ja tarvelähtöisesti.

4.3 Tiedon tarkkuus ja hyödynnettävyys

Laskelmissa yhdistetään esim. kansallisesti kerättävää dataa nuorten hyvinvoinnista ja terveydestä erilaisen tutkimustiedon kanssa. Tämä mahdollistaa eri ilmiöihin sisältyvien osavaikutusten kustannusten/säästöjen euromääräisen havainnollistamisen.

Sola 2.0 -laskentatyökalun data on suunniteltu toimivaksi keskiarvotasolla suomalaisissa kunnissa ja hyvinvointialueilla tarjoamalla riittävän tarkkaa ja vertailukelpoista tietoa. Esim. eri ker-toimia tai kustannuksia voidaan tarpeen mukaan muokata kunnan tai hyvinvointialueen paikalliseen asiantuntemukseen ja tietoon perustuen.

Ensisijaisesti laskelmien tarkoituksena on toimia ns. keskustelun ”päänavaajina” hyvinvoinnin ja terveyden strategisessa johtamisessa. Tarkemmat laskelmat, kuten esim. vuosisuunnitteluun tai hankkeisiin liittyvät laskelmat on syytä laatia aina tarpeellisten asiantuntijoiden kanssa.

Varsinaisia sosiaalihuollon Sola-pääindikaattoreita tutkimustiedon päättelyketjuineen on vielä niukasti. **Valtakunnallinen sosiaalihuollon tiedonkeruun uudistaminen on tärkeää myös työkalun laajemman hyödynnettävyyden vuoksi.** Uudistamisen kautta synnytetään yhdenmukaisempaa tietoa sosiaalihuollosta ”toisiokäytettäväksi”.

Työkalun tarjoaman tiedon kautta voidaan tehdä organisaatioiden eri tasoilla tapahtuvaa lakisääteistä rakenteellista sosiaalityötä läpinäkyvämmäksi. Tiedon avulla voidaan havainnollistaa ilmiöihin puuttumisen vastuita ja vaikutusketjuja. Laskentamatriisin tarjoamaa dataa voidaan hyödyntää esim. hankehakemuksissa ja monisyisten ilmiöiden kvantifioimisessa laskelmien ja graafien avulla.

Sosiaalityön **perusosaamisvaatimuksena** tämän päivän toimintaympäristössä on ymmärtää yleiset vaikuttavuuden periaatteet osana omaa toimenkuvaa. Esim. vastuu ymmärtää työntekijöiden palkkaamisen merkitys osana ilmiöiden ennaltaehkäisyä kustannus-/säästövaikutuksiin. Työkalu toimii hyvin myös konkreettisena välineenä avaten esimerkinomaisesti vaikuttavuuden periaatteita.

4.4 Lopuksi

Suomen huoltosuhde heikkenee väestöennusteen mukaan merkittävästi tulevaisuudessa, mikä johtaa lisäkuormitukseen sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisessä, rahoittamisessa ja johtamisessa. Sosiaali- ja terveysmenojen on SOME-mallin (sosiaali- ja terveydenhuoltomenojen kasvua ennustava sosiaalimenojen analyysimalli) mukaan arvioitu kasvavan n. 30 % vuoteen 2040 mennessä. Sosiaalihuollon menot olivat vuonna 2020 Keski-Suomen alueella ja Jyväskylässä n. 40 % kaikista sote-menoista. Sote-uudistuksen voimaantumisen myötä hyvinvointialueiden ja kuntien on aika alkaa toteuttaa konkreettisesti hyvinvointistrategioihin ja hyvinvointisuunnitelmiin kirjattuja vaatimuksia mm. tiedolla johtamisesta ja kustannusvaikuttavuudesta.

Mäki-Opas ja Martikainen (2023, 685) viittaavat Sola 2.0 -laskentatyökalussa hyödynnettyyn sosiaalisen laadun ja elämänlaadun viitekehukseen yhdenvertaisen hyvinvoinnin edistämiseksi. Vaikuttavan hyvinvointipolitiikan vaatimuksena he nimeävät erilaisten vaikuttavuuden arviointityökalujen hyödyntämisen kaikissa toimenpiteitä koskevissa prosessien vaiheissa: suunnittelu, toimeenpano ja arviointi. Näiden lisäksi heidän mielestään tarvitaan myös Sola 2.0 kaltaisia laskentatyökaluja, jotka pystyvät kokoamaan kokonaisvaltaisesti hyvinvointi- ja vaikuttavuustietoa toimenpiteiden suuntaamista varten. Näiden työkalujen avulla pystytään havainnollistamaan säästöjä ja hyvinvointivaikutuksia eri aikavälillä ja eri näkökulmista. (Mäki-Opas & Martikainen 2023, 685-686.) Merkittävä muutos, jota tarvitaan heti, vaatii uudenlaista ajattelua, osaamista ja työtapoja. Kallista on olla hyödyntämättä jo olemassa olevaa moninaista tietoa. Edellä mainitun kaltaisten laskentatyökalujen laajempi käyttö sosiaalihuollossa vaatii laajempaa tietopohjaa ja tiedon tarkentumista päättelyketjujen ja euromääräisten arvioiden

syntymiseksi. **Muutosjohtamisen näkökulmasta valtakunnallisen sosiaalihuollon tiedonkeruun uudistamisen menestyksekkäs läpivienti on kriittistä.**

Sola 2.0 -laskentatyökalun kaltaisten tietojohdamista tukevien työkalujen pilotoinnin kautta voidaan levittää uudenlaista ajattelua, joka vaatii mm. asennemuutosta, uuden oppimista ja osaamista. Tiedolla johtamisen yhtenä lähtökohtana voisi ajatella, että tiedot, jotka ovat tietyillä läpinäkyvillä ja perustelluilla parametreilla laskettuja moniulotteisille ilmiöille, tarjoavat parempaa vaikuttavuustietoa subjektiiviseen ja yksittäisiin tietoihin tai ns. mututietoon verrattuna. Sola 2.0 -laskentatyökalun tavoitteena onkin muistuttaa, että yhteiskunnallisia ilmiöitä on mahdollista arvottaa, ja että yksittäisten toimijoiden on hyvä nähdä itsensä myös ei pelkästään tiedon käyttäjinä, vaan luotettavan arviointitiedon tuottajina.

LÄHTEET

- Aldea-Löppönen, A. Sola-hanke 2021–24. Yhteiskunnan sosiaalisen laadun arviointi, hyvinvoinnin vahvistaminen ja kustannukset Societal social quality, wellbeing reinforcement and costs. Pilotti-luento 27.1.2023.
- Hyvinvointialueiden sote-palvelujen tarveperustainen rahoitus. Viitattu 28.6.2023. Haettu osoitteesta Hyvinvointialueiden sote-palvelujen tarveperustainen rahoitus - THL
- Hyvinvointisuunnitelma. Viitattu 29.6.2023. Haettu osoitteesta Kaupunkistrategia | Jyväskylä.fi (jyvaskyla.fi)
- Kansa-koulu 5. Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 3.7.2023. Haettu osoitteesta: Kansa-koulu (vasso.fi)
- Keski-Suomen hyvinvointialue. Viitattu 29.6.2023. Haettu osoitteesta Yleisesitys_Hyvak.pdf
- Keski-Suomen hyvinvointiohjelma. Viitattu 29.6.2023. Haettu osoitteesta KeskiSuomen-hyvinvointiohjelma-2021–2024.pdf (keskisuomi.fi)
- Koulujen ja oppilaitosten psykologien henkilömitoitus lakiin. Viitattu 10.7.2023. Haettu osoitteesta Koulujen ja oppilaitosten psykologien henkilöstömitoitus lakiin | Psykologiliitto (psyli.fi)
- Kouluterveydenhuolto vastaukset kunnittain. Viitattu 3.7.2023. Haettu osoitteesta d32ff304-44cc-141b-943e-517e94a6f0d4 (thl.fi)
- Koulutus. Viitattu 3.7.2023. Haettu osoitteesta Koulutus - THL
- Kun yksi sairastuu, monen maailma muuttuu. Viitattu 20.7.2023. Haettu osoitteesta Fin-Fami_graafi-yleinen-1.pdf
- Kuntien sosiaali- ja terveystoiminnan nettokustannuksia vuonna 2020. Viitattu 3.7.2023. Haettu osoitteesta Sote-nettokustannukset tehtävittäin 2020.xlsx (live.com)
- Kysymyksiä ja vastauksia rahoituksesta. Viitattu 28.6.2023. Haettu osoitteesta Usein kysyttyä rahoituksesta, verotuksesta ja omaisuudesta | Soteuudistus
- Leinonen, J. 2023. Tieto haastaa toimijat ja käytännöt? Tieto osana monitoimijaista yhteistyötä. Sosnet verkkoluento. Lapin yliopisto.
- Miettinen, J., Selander, K. & Linnosmaa, I. 2020. Sosiaali- ja terveyspalvelujen vaikuttavuuden ja kustannusvaikuttavuuden tutkiminen. Teoksessa Hujala, A. ja Taskinen, H. (toim.) Uudistuva sosiaali- ja terveysala (73-128). Tampere: University Press.
- Mikä soteuudistus? Viitattu 28.6.2023. Haettu osoitteesta Uudistus lyhyesti | Soteuudistus
- Mäki-Opas, T. & Martikainen, J. Hyvinvointipolitiikan vaikuttavuutta voidaan tutkia ja hyödyntää päätöksenteon tukena. Viitattu 3.8.2023. Haettu osoitteesta duo17662.pdf (duodecimlehti.fi).
- Sola 2.0 -työkalu. Versiopäivitys heinäkuu 2023.
- Sola-hanke. Viitattu 13.7.2023. Haettu osoitteesta SOLA-hanke 2022-2024 | www.sairaalanova.fi

- SOME-mallin arvio sosiaalipalveluiden ja terveydenhoidon kustannuksista. Viitattu 28.6.2023. Haettu osoitteesta b69656d4-bf12-7c1a-c4ed-d8da156c1524 (thl.fi)
- Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen – Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti 2012. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Suomen kestävä kasvun ohjelma – elpymis- ja palautumissuunnitelma 2021. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:52. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Terveydenhuoltolaki 1326/2010.
- Tilastotietoa Jyväskylästä. Viitattu 29.6.2023. Haettu osoitteesta Tilastotietoa Jyväskylästä | Jyväskylä.fi (jyvaskyla.fi)
- Torkki, P., Martikainen, J. & Mäki-Opas, T. 2021. Terveyden edistämisen tarpeiden, toimien ja vaikutusten arviointi. Teoksessa Patja, K., Absetz, P. & Rautava, P. (toim.) Terveyden edistäminen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. s. 1-9.
- Työn ja omaistilanteen yhteensovittamisen esteet ja tukemisen mahdollisuudet. Viitattu 20.7.23. Haettu osoitteesta Työn ja omaistilanteen yhteensovittamisen esteet ja tukemisen mahdollisuudet - Mielenterveysomaisten keskusliitto - FinFami ry
- Väestöennuste. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu: 28.6.2023. Haettu osoitteesta <https://stat.fi/tilasto/vaenn>

LIITTEET

Liite 1. Sola 2.0-laskentatyökalun sanastoa

Hyvän yhteiskunnan arvot = tasa-arvo, vapaus, oikeudenmukaisuus, solidaarisuus

Proxyjen lkm./ vuosi = Kuvaa sitä, kuinka monta kertaa tiettyä muuttujaa (esim. moniammatillinen työryhmä) tarvitaan vuodessa. Lähteenä hyödynnetään lähtökohtaisesti tutkimuksia ja selvityksiä.

Proxyn taloudellinen arvo (€/ kpl) = Taloudellinen arvo kuvaa yksittäisen muuttujan arvoa. Tässä lähteenä hyödynnetään esimerkiksi palveluhinnastoja, tutkimuksia ja aikaisempia selvityksiä.

Sosiaalinen korko = Terveysten edistämisen hankkeessa (2022–2024) SOLA-matriisiin on tarkoitus saada mukaan arvio indikaattorikohtaisten ilmiöiden kustannuksista viiden ja kymmenen vuoden päästä. Tämän arvioimiseksi tarvitaan loogisesti ja kestävästi perusteltu keino arvioida hyvin erilaisten sosiaaliseen laatuun liittyvien ilmiöiden arvoa tulevaisuudessa.

Tätä varten on kehitetty ns. sosiaalisen laadun koron käsite. Se on syntynyt osana SOLA-matriisin kehittämistyötä ja kuvaa indikaattorikohtaisesta ilmiöstä *kasautuvien yhteiskunnallisten kustannusten/ säästöjen vuosittaista (taloudellista) kasvua*. Sosiaalisen laadun koron (tästä eteenpäin ”korko”) käsite perustuu ajatukselle siitä, että hoitamattomat sosiaaliseen laatuun liittyvät yhteiskunnalliset kustannukset aiheuttavat hoitamattomina lisää ongelmia ja tätä kautta kustannuksia. Vastaavasti tietyt sosiaaliseen hyvinvointiin liittyvät ilmiöt voivat aiheuttaa kasautuvia säästöjä ja tuottoja. Sosiaalisen laadun korko:

- a) on indikaattorikohtaisesti rakennettu
- b) pohjautuu osavaikutusten alaluokkiin
- c) koostuu valmiiksi lasketusta yleiskorosta
- d) kuvaa kasautuvia vuositason kustannuksia/ säästöjä, joita eri ilmiöihin liittyy
- e) kuvaa muuttujien lukumäärässä tapahtuvaa muutosta

Sosiaalinen korko kohdistetaan kustannusvaikutusten arviointia tehtäessä muuttujien (ts. proxy) lukumäärään. Sitä ei kohdisteta yleisyyteen, koska tämä tarkoittaisi, että tietty seuraus koskisi yhä useampaa henkilöä. Sitä ei myöskään kohdisteta muuttujan arvoon, koska tähän vaikuttavat mm. rahan arvo, palveluiden kustannukset ja lisääntyvä palveluiden digitalisointi. Koska sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien hoitamattomuus lisää hyvin tunnetusti palveluiden käyttöä jollain tasolla, sosiaalinen korko muuttaa arviota vuosittaisten proxy-muuttujien arvosta.

Sosiaalisen laadun osatekijät/prosessit = vaikuttavuus indikaattorit (sosiaaliturva, valtaistuminen, osallisuus, koheesio)

Yhteiskunnan panokset/pääoma = taloudellinen, poliittinen, kulttuurinen, sosiaalinen

Yksilöiden elämänlaatu/tulokset = aineellinen/ympäristöllinen, terveys/tiedot/taidot, psyykinen hyvinvointi, sosiaaliset suhteet

Sosiaaliset ilmiöt/indikaattorit = lapsen epäsosiaalinen käytös, psyykkisesti kuormittuneet, luottamus toisiin ihmisiin, yksinäisyys, luottamus julkiseen valtaan, toimeentulon riittävyys, työllisyys ja palkkatyö, riittävä tieto palveluista, sosiaalipalvelujen riittävyys, asumiskustannukset, koulutustaso, koulukiusaaminen, kyvykkyyksien käyttö, vapaaehtoistyö, yhteiskunnallinen aktiivisuus,

Sosiaaliset ilmiöt -alaluokat = koulutus ja taidot, psyykinen hyvinvointi, sosiaalinen hyvinvointi, fyysinen hyvinvointi, toimijuus, työllisyys ja palkat, muu/yhteiskunnallinen

Kansalliset HYTE- indikaattorit = Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen indikaattorit, kuten esim. 8–9-luokkalaisten prosenttiosuus, jotka liikkuvat ohjatusti min. 1krt/vko

Em. Indikaattorin osavaikutukset /Sola-kategoria= yksilö, läheiset, yhteisö (mihin em. indikaattori vaikuttaa)

Em. Osavaikutuskohtaiset indikaattorit = kuinka yleistä em. ryhmällä saada esim. kesätyöpaikka

Toimialat = lapset, nuoret ja perheet, valtio/yhteiskunnallinen, työikäiset

Seurantaperiodit = yksi vuosi, viisi vuotta, 10 vuotta

Liite 2: Johtopäätöksiä käyttökokeilusta Sola 2.0 laskentatyökalu Excel-muodossa

Vahvuudet

- + Laskelmissa yhdistetään tietoja tavalla, joka mahdollistaa eri ilmiöihin sisältyvien osavaikutusten kustannusten/säästöjen euromääräisen havainnollistamisen.
- + Peruskäyttäjälle informatiivinen johdanto ja selkeät minimivaatimukset päivitettävillä tiedoilla.
- + Tiivistetyt graafit ja laskelmat kuvaavat selkeästi ilmiöihin ja kohderyhmiin liittyviä taloudellisia vaikutuksia eri dimensioittain.
- + Laskelmissa käytettävän datan läpinäkyvyys (esim. parametrit, kaavat, lähteet ja päätelyketjut jäljitettävissä)
- + Käyttäjällä mahdollisuus päivittää lukuja (esim. tarkempaa paikkakuntakohtaista dataa Proxy-arvoista, alaindikaattoreiden Sola-yleisyyksiä)
- + Excelliin tottuneen käyttäjän mahdollisuus päivittää ja muokata tarpeen mukaan erilaisia taulukkoja ja graafeja lukuja (esim. kuvaajataulukot-välilehti)
- + Laskelmissa on huomioitu sosiaalisen laadun korko -käsite, joka kuvaa tehokkaasti ilmiöstä kasautuvien yhteiskunnallisten kustannusten/säästöjen vuosittaista (taloudellista) kasvua 1, 5 ja 10 vuoden päähän.

Kehityskohteita:

- Laajemmassa käytössä riski, että kaavat, graafit ja taulukot eivät toimisi. Versioiden hallinta haastavaa.
- Käyttäjien heterogeenisyys (käyttäjävirheet, tahaton deletointi yms.).
- Ylläpitotyö riskialtista ja resurssi-intensiivistä. Mikäli data ei päivity ajantasaisesti, se voisi lisätä käyttäjien epäluottamusta ja käyttö voisi vähentyä, jolloin työkalun kehitys voi pysähtyä. (Riskienhallinta kokonaisuudessaan ylläpidossa).
- Indikaattorikohtaisten erityisten muutostavoitteiden asettaminen - ohjeistus
- Toimialabudjettien rooli ja hyödyntämismahdollisuudet - lisäinformaatio/tulkinta
- Esim. kohderyhmän kustannussäästöjen, toimenpiteiden taloudellisten vaikutusten sekä henkilömuutosten tiivistetty laskentalogiikka - lisäinformaatio/tulkinta
- Johdonmukaiset/yhtäläiset muotoilut, käyttäjälle informatiivinen otsikointi, kustannusten ja säästöjen merkintä (+/-) - kosmeettisia muutostarpeita

